

บทที่ 2

แนวคิดในนวนิยายของ ศรีวิรัตน์ สถาปนวัฒน์

แนวคิด (Theme) หรือแก่นเรื่อง คือข้อคิดสำคัญที่ผู้เขียนต้องการเสนอ แนวคิดเป็นส่วนประกอบสำคัญประการหนึ่งสำหรับนวนิยาย เพราะเป็นแก่นหรือแกนกลางของเรื่องซึ่งปรากฏอยู่ตั้งแต่จนถึงปลายเรื่อง เป็นสิ่งเชื่อมโยงเรื่องทั้งหมดเข้าด้วยกัน (สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร 2514 : 5) แนวคิดที่ปรากฏในนวนิยายสะท้อนให้เห็นทัศนะของผู้เขียนที่มีต่อเรื่องราว สิ่งต่าง ๆ ตลอดจนความเป็นไปต่าง ๆ ในโลกมนุษย์ ดังนั้นการศึกษาแนวคิดของนักเขียนจึงทำให้เข้าใจทัศนะในการมองชีวิตและโลกของเขา ถ้าผู้เขียนมีฝีมือในเชิงประพันธ์ เขาจะสามารถสร้างโครงเรื่อง ฉาก ตัวละคร บทสนทนา และส่วนประกอบอื่น ๆ ให้สัมพันธ์สอดคล้องกับแก่นเรื่องอย่างกลมกลืน จนทำให้ผู้อ่านเห็นแนวคิดของตนได้อย่างเด่นชัด โดยทั่วไปผู้เขียนมักสอดแทรกแนวคิดเข้ามาในเรื่องอย่างสม่ำเสมอในขณะที่ดำเนินเรื่อง เมื่อผู้อ่านอ่านนวนิยายเรื่องนั้น ๆ จบลงก็จะสามารถทราบแนวคิดที่ผู้เขียนเสนอได้

แนวคิดในนวนิยายของ ศรีวิรัตน์ สถาปนวัฒน์ แบ่งได้เป็น 5 แนว คือ

- ก. แนวคิดเกี่ยวกับสังคม
- ข. แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัว
- ค. แนวคิดเกี่ยวกับการมองชีวิต
- ง. แนวคิดเกี่ยวกับความรัก
- จ. แนวคิดเกี่ยวกับการแต่งงาน

ก. แนวคิดเกี่ยวกับสังคม

ศรีวิรัตน์เป็นนักเขียนนวนิยายที่มีใฝ่มุ่งเสนอแต่ความบันเทิงเท่านั้น เขายังมุ่งหมายให้นวนิยายของเขาสะท้อนสภาพความเป็นจริงและปัญหาสังคมด้วย ไม่ว่าจะเป็นสังคมชนบทหรือสังคมเมืองหลวง (มารีสา สถาปนวัฒน์, สัมภาษณ์) ดังนั้นเมื่อ

ศึกษานวนิยายของศรีรัตนแล้ว ผู้วิจัยพบว่านวนิยายของเขามีแนวคิดที่เกี่ยวกับสังคม อยู่ 2 ประเด็นใหญ่ คือ

1. สภาพและปัญหาสังคม
2. การแก้ไขปัญหาสังคม

3†

1. สภาพและปัญหาสังคม ศรีรัตนเสนอแนวคิดเกี่ยวกับสภาพและปัญหาสังคมไว้ 5 แนว คือ

- ก) ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับข้าราชการ และกรรมกรกับนายทุน
- ข) ปัญหาประชาธิปไตยในชนบท
- ค) อิทธิพลของสังคมทอวิถีชีวิตมนุษย์
- ง) ความเลื่อมทรมานในสังคมเมืองหลวง
- จ) ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ในชนบท
- ก) ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับข้าราชการและกรรมกรกับนายทุน

ศรีรัตนเสนอแนวคิดที่ว่าชาวบ้านและกรรมกรมักถูกรังแกและถูกเอาเปรียบเสมอ ผู้ที่รังแกและเอาเปรียบชาวบ้านก็คือข้าราชการหรือผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นนั้น ๆ ส่วนผู้ที่รังแกและเอาเปรียบกรรมกรคือนายทุนนั่นเอง ผู้เขียนเสนอแนวคิดที่ว่าชาวบ้านถูกข้าราชการรังแกและเอาเปรียบไว้ในนวนิยาย 4 เรื่อง คือ แผ่นดินนี้ของใคร (2495) ก่อนจะสิ้นแสงตะวัน (2496) พสุธาที่ซาร์ก (2501) และ สายน้ำที่ไหลกลับมา (2502) ใน แผ่นดินนี้ของใคร พสุธาที่ซาร์ก และ ก่อนจะสิ้นแสงตะวัน ลักษณะความขัดแย้งระหว่างข้าราชการกับชาวบ้านมีลักษณะที่รุนแรง ผู้เขียนเสนอให้เห็นว่าข้าราชการในชนบทมักทำตัวเป็นนาย ใช้อำนาจรังแก สร้างความเดือดร้อน ฉวยโอกาสกอบโกยผลประโยชน์และกดขี่ชาวบ้าน ข้าราชการที่มีพฤติกรรมเช่นนี้เป็นต้นเหตุให้ชาวบ้านต้องลุกขึ้นมาต่อสู้ อย่างไรก็ตาม นวนิยายทั้ง 3 เรื่องข้างต้นก็มีความแตกต่างกันบ้าง

---

* ตัวเลขในวงเล็บหมายถึงปีที่เขียน ผู้วิจัยจะเขียนกำกับเมื่อกล่าวถึงนวนิยายเรื่องนั้น ๆ ครั้งแรกเท่านั้น.

ในค่านเนื้อเรื่องและการเสนอแนวคิด คือ ใน แผ่นดินนี้ของใคร ผู้เขียนเสนอแนวคิด คึงกล่าวโดยให้สามีภรรยาคนหนึ่ง เป็นตัวแทนของชาวบ้านที่ถูกข้าราชการหมเห่งรังแก ผู้เขียนจะคอย ๆ ลำดับภาพความเสวร้ายของข้าราชการพรอม ๆ กับสร้างเหตุการณ์ ที่ทวีความตึงเครียดในค่านอารมณ์ความรู้สึกให้แก่ผู้อ่าน นั่นคือแสดงให้เห็นความเสวร้ายของข้าราชการ ตั้งแต่ข้าราชการใช้อำนาจข่มขู่บังคับให้ชาวบ้าน "ช่วยราชการ" ตั้ง "ศาลเตี้ย" ปรบชาวบ้านฐานมีเหล่าเถื่อน ฟ้องร้องชาวบ้านว่ามีปิ่นเถื่อน จนชาวบ้าน ต้องติดคุกอย่างไม่ยุติธรรม ฯลฯ และที่สำคัญคือข้าราชการเหล่านี้มักปลอมตนเป็นโจร ออกปล้น ฆ่า และบางครั้งก็พยายามข่มขืนชาวบ้าน ขณะที่เสนอความเสวร้ายของ ข้าราชการ ผู้เขียนก็สะท้อนให้เห็นความขมขื่นของชาวบ้านที่สั่งสมมาเป็นลำดับชั้น ความขมขื่นกลายเป็นความคับแค้นที่ไม่อาจหยุดยั้งได้ ชาวบ้านผู้ เป็นพลเมืองดีจึงต้อง กล่าวว่ "เขาไม่ยอมให้ผมเป็นคนดีเสียแล้ว" (ศรีรัตน์ สถาปนวัฒน์ 2495 : 158) และเมื่อพวกเขาได้ขอสรุปว่ "เราเป็นคนจะยอมมกตัวมัน้อย่างวิ้วควายไค้ยังงิ่ ยิงยอมมันกตัวมันก็ยั้งขึ้นมาซื้ออยู่บนคอ เราก็คนเราจะอยู่ด้วยกันไค้ก็อย่างคนเท่านั้น" (ศรีรัตน์ สถาปนวัฒน์ 2495 : 158) พวกเขาบางคนจึงคิดต่อต้านและแก้นปัญหา ด้วยการกำจัคข้าราชการเสวผู้นั้นไป อย่างไรก็ตาม ในที่สุดชาวบ้านที่จำกัค ข้าราชการก็ถูกปราบปราม กล่าวไค้ว่ศรีรัตน์เสนอให้เห็นข้าราชการเสวรังแก และเอาเปรียบชาวบ้านไค้อย่างแจ่มชัด แมว่ความเสวคึงกล่าวข้างต้นดูเหมือนเป็น เหตุการณ์ที่ค่อนข้างเหลือเชื่อ แต่จากค่านำตอนหนึ่งว่ "รู้สึกเบาใจโล่งใจที่การรับรู้ เห็นพฤติกรรมต่าง ๆ มาช้านานโดยไม้อาจเปิดเผยไค้ ไค้ระบายออกเป็นความรู้ แก่เพื่อนร่วมชาติ" (ศรีรัตน์ สถาปนวัฒน์ 2495 : ข.) ย่อมเป็นเครื่องยืนยันไค้ ว่ เหตุการณ์ในเรื่องมีเค้ามูลจากความเป็นจริงและเมื่อพิจารณาความเป็นจริงใน สังคมแล้ว เราก็ไม่อาจปฏิเสธไค้ว่ข้าราชการในชนบทไทยไม่ไค้มีพฤติกรรมและ ลักษณะนิสัยคึงเช่นที่ผู้เขียนสร้างไว้

ใน ก่อนจะสิ้นแสงตะวัน ชาวบ้านผู้ถูกข้าราชการรังแกและเอาเปรียบคือ กลุ่มชาวนาผู้ไปบุกเบิกสร้างที่ทำกินใหม่ (ที่ไปสร้างที่ทำกินใหม่เพราะไม้อาจทนต่อ การกคชู้ชูครีคของนายทุนเจ้าของที่ดินไค้) ระยะเวลาแรก ๆ ข้าราชการเข้ามาขัดขวาง

ต่อมาใช้อำนาจข่มขู่ขอมมีส่วนในที่คืนและบังคับให้ชาวบ้านปลูกพืชผลในที่คืนตนพร้อมทั้งเก็บเกี่ยวพืชผลให้ตนด้วย ยิ่งไปกว่านั้นยังมาเก็บภาษี เมื่อเก็บไม่ได้ก็ยึดทรัพย์สินของชาวบ้านไปเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านทนไม่ได้จึงลุกขึ้นต่อสู้โดยกำจัดข้าราชการเหล่านี้อย่างเด็ดขาด

ใน พสุธาที่ซำรัก ผู้เขียนมองปัญหาเล็กซึ่งขึ้นโดยเสนอว่า บางครั้งข้าราชการไม่ไคร้รังแกและเอาเปรียบชาวบ้านด้วยความประสงค์ของตนเอง แต่ข้าราชการรับใช้นายทุนหวังสินบนจากนายทุน จึงไปข่มเหงรังแกชาวบ้านอีกต่อหนึ่ง ผู้เขียนเสนอแนวคิดดังกล่าวโดยให้ปลัดอำเภอคนหนึ่งพยายามรังแกชาวบ้านทุกวิถีทางตั้งแต่ข่มขู่ ยึดเบี้ยข่ขอหา ลอบทำร้าย ลอบฆ่าชาวบ้าน เมื่อไม่สำเร็จก็พาพรรคพวกปล้นและเผาไร้ของชาวบ้านให้เสียหาย เรื่องนี้ผู้เขียนมีความเห็นใจชาวบ้านมากขึ้นและมองโลกอย่างมีความหวังขึ้น พสุธาที่ซำรัก จึงจบลงด้วยการที่ชาวบ้านสามารถกำจัดข้าราชการที่มารังแกและเอาเปรียบได้อย่างเด็ดขาดและราบรื่น

ใน สำน้ำที่ไหลกลับมา มีลักษณะแตกต่างจาก 3 เรื่องข้างต้นเพราะลักษณะความขัดแย้งระหว่างข้าราชการกับชาวบ้านไม่รุนแรง ชาวบ้านไม่ได้ต่อต้านหรือต่อสู้ใดๆ ศรีรัตนแสดงให้เห็นแต่เพียงว่าข้าราชการส่วนกลางที่ไปราชการในชนบทชั่วระยะเวลาหนึ่งมักใช้อำนาจและฉวยโอกาสรังแกชาวบ้าน เช่น วางตัวเป็นนายให้ชาวบ้านต้อนรับขับสู้อย่างดี ให้สาวชาวบ้านเป็นผู้บำเรอความสุขทางกามารมณ์โดยไม่รับผิดชอบ หรือบางครั้งก็เรียกร่องผลประโยชน์จากเจ้าของเหมือง เป็นต้น

ส่วนแนวคิดที่ชาวบ้านมักถูกผู้มีอิทธิพลรังแกและเอาเปรียบนั้น ศรีรัตนเสนอไว้ในนวนิยายถึง 6 เรื่อง คือ ชายทรชน (2497) ก่อนจะสิ้นแสงตะวัน สำน้ำที่ไหลกลับมา จากนั้น...จนนิรันดร (2503) ยังไม่สิ้นแสงดาว (2506) และ ค่านสมิง (2508) ใน ชายทรชน จากนั้น...จนนิรันดร และ ยังไม่สิ้นแสงดาว ผู้มีอิทธิพลต้องการยกฐานะและขยายอำนาจของตนให้สูงและยิ่งใหญ่ขึ้น จึงแสวงหาอิทธิพลและความยิ่งใหญ่ เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้มีอิทธิพลในนวนิยายทั้ง 3 เรื่องนี้มีลักษณะเป็นนายทุนที่ต้องการกอบโกยผลประโยชน์ ไม่ต้องการลงทุน หรือสูญเสียอะไรมากนัก

ใน ชายทรชน ผู้เขียนแสดงให้เห็นว่า ผู้มีอิทธิพลเอาเปรียบและรังแกชาวบ้านอย่างเป็นขั้นตอน นั่นคือ ผู้มีอิทธิพลเล่นการพนันคคโกง, โกงที่ดิน, เปลี่ยนสัญญาเงินกู้, ข่มขู่บังคับซื้อที่ดินจากชาวบ้าน, ฆ่าชาวบ้านเพื่อหวังผลประโยชน์ ตลอดจนข่มขืนหญิง

ใน จากนั้น...จนวันคร ผู้เขียนสะท้อนให้เห็นว่าการเอาเปรียบและรังแกชาวบ้านเป็นเสมือนมรดกตกทอดในตระกูลผู้มีอิทธิพล นั่นคือ เมื่อผู้มีอิทธิพลผู้เป็นบิดาเลี้ยงตายไป ลูกเลี้ยงซึ่งขึ้นมาเป็นผู้มีอิทธิพลแทน ยิ่งข่มเหงรังแกชาวบ้านมากกว่าผู้เป็นบิดาเลี้ยง

ใน ยังไม่สิ้นแสงดาว ผู้มีอิทธิพลต้องการที่ดินของชาวบ้าน จึงรังแกโดยใช้อุบายและวิธีการทางไสยศาสตร์ เข้าช่วย นั่นคือจ้างชายคนหนึ่งให้เป็นผู้ประหลาดมาพูดลวงว่าที่ดินของชาวบ้านคือที่ดินของเจ้าที่และเจ้าที่ไม่ต้องการให้ชาวบ้านทำมาหากินสัตว์เลี้ยงต่าง ๆ ของชาวบ้านจึงตายไปทุก ๆ วัน (ซึ่งแท้ที่จริงนั้นพรรคพวกผู้มีอิทธิพลนั่นเองที่ลอบฆ่า) และยังมีการทรงแสดงอิทธิฤทธิ์ของเจ้าที่เพื่อให้ชาวบ้านเกรงกลัวและละทิ้งที่ดินไป

ใน ก่อนจะสิ้นแสงตะวัน และ สายน้ำที่ไหลกลับมา มีข้อแตกต่างไปจากนวนิยาย 3 เรื่องข้างต้น ผู้มีอิทธิพลใน ก่อนจะสิ้นแสงตะวัน และ สายน้ำที่ไหลกลับมา อยู่ในฐานะนายทุนที่สามารถใช้ความเหนียวแน่นกว่าเอาเปรียบรังแกชาวบ้านผู้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับตนได้ นายทุนเหล่านี้ลงทุนน้อยแต่หวังกำไรมหาศาล กล่าวคือ ใน ก่อนจะสิ้นแสงตะวัน นายทุนเจ้าของที่นาเอาเปรียบชาวบ้านที่ เป็นผู้เช่าที่นาทำกินโดยเก็บค่าเช่าในอัตราสูงมาก เมื่อชาวนาทำนาไม่ได้ผลไม่สามารถชำระค่าเช่าได้ เจ้าของที่นาก็ให้ทำสัญญาเงินไว้ บางครั้งเจ้าของที่นาเก็บค่าเช่านาก่อนที่ชาวนาจะเก็บเกี่ยวผลผลิต ชาวนาไม่อาจทนได้จึงบุกเบิกหาที่ทำกินของตนเองใหม่ ส่วนใน สายน้ำที่ไหลกลับมา พ่อค้าอิทธิพลนายโอกาสซุกครีคชาวบ้านในท้องถิ่นซึ่งไม่อาจไปซื้อสินค้าจากที่อื่น ๆ ได้เพราะอยู่ในดินแดนทุรกันดาร แม้ชาวบ้านในท้องถิ่นรู้สึกไม่พอใจก็ไม่ได้แสดงปฏิกิริยาต่อสู้ พวกเขาเพียงแต่รู้สึกขัดแย้งอยู่ในใจ

ใน คานสมิง มีความแตกต่างจากนวนิยายเรื่องอื่น ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น นั่นคือ ศรียันเสนอว่าผู้มีอิทธิพลบางคนมีความทะเยอทะยานสูง โดยหวังจะเป็นผู้ปกครองภาคอีสานทั้งหมด เขาจึงใช้วิธีบีบบังคับข่มขู่และรังแกโดยหวังให้ชาวบ้านยอมอ่อนน้อมเป็นพวกตน แต่ชาวบ้านมักไม่ยอมจึงเกิดความขัดแย้งกันบ้าง น่าเสียดายว่าผู้เขียนเสนอโดยเน้นการต่อสู้มากเกินไป ทำให้แนวคิดไม่เด่นชัด

ศรียันเสนอแนวคิดว่าการกรรมกรมักถูกนายทุนรังแกและเอาเปรียบ ไว้ในนวนิยาย 3 เรื่อง คือ เมืองทาส (2497) โสภณากรรมของสัตว์เมือง (2499) และ ฟ้าสีเลือด (2505) ใน เมืองทาส ผู้เขียนเสนอให้เห็นนายทุนและกรรมกรในเมืองหลวง โดยชี้ให้เห็นว่า นายทุนจ่ายค่าแรงล่วงเวลาต่ำกว่าอัตราที่กำหนด จ่ายค่าแรงต่ำเกินไป ไม่มีการกระจายอำนาจการปกครองให้แก่กรรมกร และได้กรรมกรออกโดยไม่มีการสอบสวน โรงงานบางแห่งยังไม่มีสวัสดิการที่ดีพอสำหรับกรรมกร นายทุนไม่รับผิดชอบกรรมกรที่ประสบอุบัติเหตุขณะทำงาน ตลอดจนไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอนในการจ่ายเงินโบนัส ผู้เขียนเสนอแนวคิดดังกล่าวผ่านตัวละครเอกฝ่ายชายโดยให้ตัวละครเอกฝ่ายชายเป็นผู้ประสบเหตุการณ์นั้นในขณะที่ตนเป็นหัวหน้ากรรมกรในโรงเลื่อยและองค์การขนส่ง นอกจากนี้ผู้เขียนยังกล่าวพาดพิงไปถึงโรงงานอื่น ๆ ที่นายทุนเอาเปรียบกรรมกรอีกเช่นกัน ทำให้แนวคิดดังกล่าวชัดเจนขึ้น

ส่วนใน โสภณากรรมของสัตว์เมือง และ ฟ้าสีเลือด เป็นการเสนอให้เห็นนายทุนและกรรมกรในชนบทที่อยู่ห่างไกลความเจริญ แต่นวนิยายทั้ง 2 เรื่องนี้ก็มีความแตกต่างกันบ้าง คือ ใน โสภณากรรมของสัตว์เมือง นายทุนกดขี่และรังแกกรรมกรเป็นอย่างมาก เขาให้ผลตอบแทนแก่กรรมกรเพียงเล็กน้อยแต่หวังให้กรรมกรทำงานให้ตนอย่างเต็มที่ นายทุนคิดเพียงว่า "ขอให้มันพอไม่ตายเท่านั้นก็พอรีดเอาซึ่งแรงงานของมัน... เราได้ลงทุนเลี้ยงอาหารชะลอชีวิตพวกมันไว้ เราก็คงคิดเอากำไรจากชีวิตของมันให้เต็มที่ (ศรียัน สถาปนวัฒน์ 2500 ข. : 903) นายทุนยังใช้วิธีปกครองกรรมกรอย่างกดขี่ ขณะกรรมกรทำงานจะมีหัวหน้าซึ่งมีความเหี้ยมโหดคอยดูแลและลงโทษผู้ทำงานอย่างไม่จริงจังก้าววิธีที่โหดร้าย กรรมกรผู้ทนไม่ได้และแอบหนีก็มักถูกตามล่าตัวและส่วนมากมักถูกฆ่าตาย ผู้เขียนเสนอแนวคิดนี้โดยให้ตัว

ละครเอกฝ่ายชายเป็นผู้ไปพบปัญหาและสภาพดังกล่าว ใน ฟ้าสีเลือด นายทุนให้ลูกน้องมาใช้อ่านาจากคดียังคับกรรมการ เมื่อกรรมการร้องทุกข์ นายทุนก็ไม่รับฟัง และนายทุนยังจ่ายค่าแรงต่ำมาก กรรมการจึงไม่ยอมทำงานให้และต่างแยกย้ายกันไปทำมาหากินของตนเอง ผู้เขียนเสนอแนวคิดนี้ผ่านความสัมพันธ์ระหว่างนายทุนเจ้าของโรงเลื่อยกับกรรมการ ตัวละครเอกฝ่ายชายซึ่งเป็นนักเลงพเนจรไปพบปัญหานี้เข้าจึงเข้าไปแก้ไขปัญหา

เมื่อศึกษาแนวคิดที่ว่ากรรมการถูกนายทุนรังแกและเอาเปรียบดังกล่าวข้างต้นแล้ว พบว่าศรีรัตน์เสนอแนวคิดนี้ได้แจ่มชัดและชวนให้เห็นจริงมากที่สุดใเมืองทาส เพราะผู้เขียนพยายามสร้างเหตุการณ์และวิเคราะห์ปัญหาอย่างมีเหตุมีผลน่าเชื่อถือ ตัวละครเอกฝ่ายชายที่เป็นหัวหน้ากรรมการก็พยายามแก้ไขปัญหาย่างจริงจัง ส่วนใน โศกนาฏกรรมของสัตว์เมือง และ ฟ้าสีเลือด ผู้เขียนเสนอแนวคิดดังกล่าวควยท่าที่จริงจังและหนักแน่นน้อยกว่า เมืองทาส เห็นได้ว่าผู้เขียนต้องการเพียงให้ตัวละครเอกฝ่ายชายมีโอกาสแสดงความสามารถโดยการเข้าไปแก้ไขปัญหานั้นนายทุนเอาเปรียบกรรมการเท่านั้น ส่วนจะได้ผลหรือไม่ตัวละครเอกฝ่ายชายก็มักจะไม่ได้คิดตามผล

ข) ปัญหาประชาธิปไตยในชนบท ศรีรัตน์เสนอแนวคิด

ว่า ชนบทไทยยังไม่เป็นประชาธิปไตยแท้จริงไว้ใน ทาสชีวิต (2495) และ มรสุมชีวิต (2499) โดยสะท้อนให้เห็นว่า สังคมไทยยังไม่มีแนวโน้มจะเป็นประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์เพราะปัจจัยหลายประการ ใน ทาสชีวิต ผู้เขียนพยายามวิเคราะห์ปัญหานี้โดยมองตั้งแต่ระดับชาวบ้านถึงระดับผู้ปกครองชั้นผู้ใหญ่ โดยชี้ให้เห็นว่า ชาวชนบทยังไร้การศึกษาและขาดความเข้าใจระบอบประชาธิปไตย ความไม่รู้และความไม่เข้าใจทำให้ชาวชนบทถูกนักการเมือง หรือข้าราชการที่เป็นฝ่ายสนับสนุนนักการเมืองชักจูงได้ง่าย เมื่อมองไปถึงระดับข้าราชการฝ่ายปกครองในท้องถิ่น ข้าราชการเหล่านี้ยังไม่เข้าใจระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างลึกซึ้ง จึงประพฤติดนเป็นผู้สนองนโยบายหรือความต้องการของนักการเมืองและข้าราชการระดับสูงขึ้นไป เพราะต่าง-

หวังความคิดความชอบโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องตามครรลองประชาธิปไตย ส่วนนักการเมืองหรือผู้หวังเป็นนักการเมืองก็ไม่มีสำนึกทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยอย่างถูกต้อง ต่างมีความคิดว่าการเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือมีตำแหน่งสูงทางการเมืองเป็นหนทางที่จะแสวงหาอำนาจได้มากขึ้น ความคิดดังกล่าวทำให้วิธีการหาเสียงของผู้สมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นไปในลักษณะทำลายล้างฝ่ายตรงข้ามและหาความนิยมให้ตนเองโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องเหมาะสม

นอกจากการวิเคราะห์ปัญหาแล้ว ศรีวิรัตน์ยังได้หยิบยกเหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนให้เห็นปัญหาประชาธิปไตยในชนบท ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพและเข้าถึงปัญหาได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น เช่น เหตุการณ์ที่ผู้สมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรวางแผนปาระเบิดก่อการจลาจล ขณะที่ผู้สมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอีกคนหนึ่งกำลังพูดหาเสียง หรือเหตุการณ์ที่ผู้สมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหาเสียงโดยวิธีแจกเงินและสิ่งของแก่ประชาชนโดยประชาชนยืนยันว่าตนจะเลือกผู้สมัครคนนั้น เป็นต้น นอกจากนี้ ทาสชีวิต ยังสะท้อนให้เห็นความตั้งใจของศรีวิรัตน์ที่ต้องการแสวงหาวิธีปลุกฝังสำนึกทางการเมืองที่ถูกต้องให้แก่ประชาชนและสร้างสังคมไทยให้เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง โดยการที่เขาสร้างตัวละครที่เป็นวีรบุรุษขึ้นมาแก้ไขปัญหา โดยศรีวิรัตน์เองก็ไม่ได้หวังว่าจะแก้ไขปัญหาคืบคลาน เขาหวังเพียงว่าจะแก้ไขได้บ้าง แต่ความพยายามของศรีวิรัตน์ไม่อาจบรรลุเป้าหมายได้แม้แต่น้อย การจบเรื่องโดยให้เกิดการปฏิวัติและวีรบุรุษที่ผู้เขียนสร้างขึ้นมาให้ เป็นคนหนึ่งในคณะรัฐมนตรีถูกตามล่าตัวแทบเอาชีวิตไม่รอดนั้น แสดงว่าผู้เขียนท้อแท้และหมดหวังกับประชาธิปไตยในบ้านเมืองเรา เขามองไม่เห็นทางออกของปัญหานี้อย่างแท้จริง

ใน มรสุมชีวิต การมองและวิเคราะห์ปัญหาประชาธิปไตยในชนบทไม่ลึกซึ้งและชัดเจนเท่า ทาสชีวิต เพราะ มรสุมชีวิต เสนอปัญหาค้างกล่าวไว้เป็นแนวคิดย่อยนั่นเอง ผู้เขียนจึงไม่ให้ความสำคัญเท่ากับที่เสนอไว้เป็นแนวคิดสำคัญใน ทาสชีวิต ส่วนกลวิธีเสนอแนวคิดค้างกล่าวในนวนิยายทั้ง 2 เรื่องนี้มีความแตกต่างกัน คือ ใน ทาสชีวิต ผู้เขียนให้ตัวละครเอกของเรื่องประสบปัญหาโดยตรงขณะที่เขาสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและเมื่อเขาได้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แต่

ใน มรสุมชีวิต ตัวละครเอกของเรื่องไม่ได้รับรู้ปัญหาโดยตรง แต่เธอรับรู้ผ่านบิดาของเธอดี ซึ่งเป็นหัวหน้าคณะให้ผู้สมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งสังกัดพรรคฝ่ายค้าน

กล่าวได้ว่าปัญหาประชาธิปไตยในชนบทที่ศรีรัตนเสนอในนวนิยายของเขานั้นเสนอในแง่มุมที่ไม่แตกต่างกันมากนัก ถ้าพิจารณาตามความเป็นจริงในสังคม ปัญหาหลักในระบอบประชาธิปไตยก็ยังคงค้างอยู่ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเรื่องประชาชน คอยการศึกษาจึงไม่เข้าใจการปกครองระบอบนี้ ปัญหาทางการเมืองไม่มีน้ำใจของนักการเมืองอย่างแท้จริง หรือปัญหาข้าราชการไม่วางตนเป็นกลาง ปัญหาเหล่านี้ศรีรัตนเคยเสนอไว้หลายสิบปีแล้ว แต่ในสภาพสังคมปัจจุบันเราก็ก็น่าจะปฏิเสธได้เลยว่าปัญหาเหล่านี้หมดสิ้นไปแล้วจากสังคมไทย

ค) อิทธิพลของสังคมต่อวิถีชีวิตมนุษย์ ศรีรัตนเสนอแนวคิดที่ว่า สังคมมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตมนุษย์ ใน มรสุมชีวิต โดยชี้ให้เห็นว่า คนในสังคมเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่มีส่วนผลักดันคนบางคนในสังคมให้ดำเนินชีวิตไปในวิถีทางที่เขาไม่ต้องการ เมื่อเขาไม่อาจปฏิเสธแรงบีบคั้นได้ เขาจึงต้องจำยอม หากพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้วพบว่า ศรีรัตนค่อนข้างมองสังคมในเชิงลบ เห็นได้จากการให้สังคมมีส่วนผลักดันให้ตัวละคร เดินไปในแนวทางต่ำลง ผู้เขียนเสนอแนวคิดข้างต้นผ่านชีวิตเด็กสาวชนบทคนหนึ่ง เมื่อบิดาของเธอถูกฆ่าตายเพราะเรื่องทางการเมือง เธอจึงอยู่ตามลำพังกับมารดา ต่อมามารดาเสียชีวิต เธอต้องไปอยู่กับลุงและป้า และเธอต้องออกจากโรงเรียน ครั้นลุงเข้าหาเธอเพราะต้องการเธอเป็นภรรยา เธอจึงต้องหนีและมาเป็นสาวใช้ในกรุงเทพฯ เธอตกเป็นนางบำเรอของนายจ้างหนุ่ม ภรรยาของนายจ้างหนุ่มขี้โล้เธอ เธอจึงต้องไปเป็นพาร์ตเนอร์และขายตัวในบางครั้ง เมื่อเธอตั้งครรภ์ บิดาของเด็กไม่ยอมรับผิดชอบ เธอจึงไปทำแท้ง เธอถูกตำรวจจับติดคุกนานหลายปี เธอเป็นวัณโรคและตายในที่สุด เห็นได้ว่าวิถีชีวิตของเด็กสาวชนบทที่เสนอชื่อพบแต่ "มรสุมชีวิต" ครั้งแล้วครั้งเล่า "มรสุมชีวิต" แต่ละครั้งหันเหชีวิตของเธอให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ต่ำลงและยังสร้างความขบขันให้แก่เธอตลอดมา กล่าวได้ว่า ผู้เขียนสร้างเหตุการณ์และเงื่อนไขให้เด็กสาวชนบทต้องเดินไปในแนวทางที่สังคมกำหนดไว้อย่างมีเหตุผลและชวนให้เห็นจริง

ง) ความเลื่อมทราวมของสังคมเมืองหลวง ศรีรัตน เสนอแนวคิดที่ว่า

สังคมเมืองหลวงกำลังเลื่อมทราวม ใน มรสุมชีวิต และ หลังฉาก (2505) โดยใน มรสุมชีวิต ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่าขณะที่กรุงเทพฯ กำลังเจริญทางวัตถุ จิตใจของผู้คนเริ่มเลื่อมลงอย่างน่าใจหาย เพราะคนเมืองหลวงรับวัฒนธรรมตะวันตกโดยไม่ไตร่ตรองให้รอบคอบ ต่างคิดว่าวัฒนธรรมตะวันตกดีและเจริญทุกประการ หญิง-ชายในสังคมเมืองหลวงไม่ว่าในสังคมชั้นสูงหรือต่ำจึงมีรักเสรีมากขึ้น สามี-ภรรยาบางคนต่างหาความสุขทางกามารมณ์กับภรรยาหรือสามีผู้อื่นอย่างไม่ละอายใจ สถานที่ทำแท้งจึงเกิดขึ้นและคงอยู่ได้ คนในเมืองหลวงยังเห็นแก่ตัว แล้งน้ำใจและไร้ความเมตตา เขาต่างหญิงผยอง วางตนเหนือคนอื่น ชอบดูถูกคนและคัดลिनคนที่ฐานะและอาชีพโดยไม่สนใจมองให้ลึกถึงความดีของคน ๆ นั้น ผู้เขียนมองความเลื่อมของสังคมเมืองหลวงด้วยความรู้สึกเศร้าใจ เขาเสนอแนวคิดดังกล่าวโดยให้สามี-ภรรยาคนหนึ่งเป็นตัวแทนของหนุ่ม-สาวสังคมเมืองหลวง เมื่อสาวใช้ซึ่งเป็นสาวชนบทมาเห็นพฤติกรรมของสามี-ภรรยาคนนี้ เธอจึงบันทึกวิพากษ์วิจารณ์ไว้ตอนหนึ่งว่า

...สังคมสมัยใหม่ของคุณออกจะ "เฟะฟอน" เกินกว่าที่คนชนบทจะคาดถึงที่เคียวคุณเหมือนว่าในหมู่มนุษย์ ๆ ที่มีชีวิตอยู่กับธรรมชาติจะมีความเป็นอยู่ที่ดีเป็นเมียที่ซื่อสัตย์ และมีความเป็นมนุษย์มากกว่าคนในกรุงที่มีหัวเมาละเมอเพอพกกับวัฒนธรรมของฝรั่งตาน้ำข้าวมากนัก (ศรีรัตน สถาปนวัฒน์ 2501 ก : 237)

ส่วนใน หลังฉาก ผู้เขียนสะท้อนให้เห็นพฤติกรรมของเด็กหนุ่ม-เด็กสาวในเมืองหลวงว่าใช้ชีวิตกันอย่างเสรี หนุ่ม-สาวเหล่านี้มีการนัดแนะกันไปเที่ยวค้างอ้างแรมกันตามลำพัง หนุ่มบางคนก็อาจจะลอลวงสาว ผู้เขียนเสนอปัญหาและสภาพดังกล่าวด้วยน้ำเสียงที่แสดงความวิตกกังวลและห่วงใยโดยให้เด็กสาวลูกรองอชิบตีและเพื่อนชายเป็นตัวแทนของสาว-หนุ่มทั่ว ๆ ไป

จ) ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ในชนบท ศรีรัตน เสนอแนวคิด

ว่าชาวชนบทที่ห่างไกลความเจริญยังคงเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ ใน ทาสชีวิต สุภาพบุรุษไพร (2497) และ ยังไม่สิ้นแสงดาว โดย ใน ทาสชีวิต และ สุภาพบุรุษไพร ผู้เขียนสะท้อนให้เห็นว่าชาวชนบทมักคิดว่าความเจ็บป่วยที่ตนหรือเพื่อนบ้านเป็นอยู่นั้นเป็นการกระทำของผี พวกเขาจึงมักรักษาด้วยวิธีการทางไสยศาสตร์ เช่นให้หมอผีมาขับไล่ผี

ที่ลิ่งสู้อยู่ในตัวผู้ป่วยให้ออกไป บางครั้งก็ใช้วิธีทรมาน รคน้ำมนต์ผู้เจ็บป่วยนั้น ผู้เขียนเสนอปัญหาดังกล่าวโดยให้ตัวละครที่เป็นนายแพทย์ผู้มีอุดมคติไปพบปัญหาและเหตุการณ์ดังกล่าว

ใน ยังไม่สิ้นแสงดาว ผู้เขียนเสนอต่างออกไป โดยสะท้อนให้เห็นว่าชาวชนบทบางคนยังมีความเชื่อในเรื่องผีเจ้าที่และการทรงเจ้า ดังนั้นเมื่อหัวหน้ากลุ่มอิทธิพลให้คนมาพูดว่าที่ดินที่ชาวชนบททำกินอยู่คือที่ดินของเจ้าที่ ชาวชนบทจึงหวาดกลัวเมื่อมีสัตว์เลื้อยของพวกตนตายไปในลักษณะแปลก ๆ ก็เข้าใจว่าเป็นเพราะเจ้าที่โกรธจึงลงโทษ เมื่อหัวหน้ากลุ่มอิทธิพลให้มีการเข้าทรง คนทรงแสดงอิทธิฤทธิ์ ชาวชนบทบางคนก็ยังเกรงกลัวและเชื่อถือมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม มีบางกลุ่มที่ไม่เชื่อถือเรื่องไสยศาสตร์นัก

2. การแก้ไขปัญหาลังคม ศรีรัตนเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาลังคมไว้เพียงแนวคิดเดียว คือชาวนาจะมีชีวิตที่ดีกว่าเดิมเมื่อพวกเขาร่วมมือกันแก้ไขปัญหาย่างจริงจัง ผู้เขียนนำแนวคิดนี้ไปเสนอไว้ใน ก่อนจะสิ้นแสงตะวัน โดยเสนอให้เห็นว่า ความหวังที่จะให้นายทุนเจ้าของที่นาเห็นใจชาวนาผู้เช่าที่นา หรือหวังให้ข้าราชการเข้ามามีส่วนช่วยเหลือชาวนานั้นเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ แต่จะต้องเป็น "ด้วยมือของพวกเขาต่างหากที่จะปลุกเสกชีวิตของเราให้มีชีวาอย่างแท้จริง" (ศรีรัตน สถาปนารัตน์ 2498 ก : ค.) ผู้เขียนเสนอแนวคิดข้างต้นผ่านความขัดแย้งระหว่างนายทุนผู้ให้เช่าที่นากับชาวนาผู้เช่าที่นา โดยให้ชาวนาเลิกเช่าที่นาของนายทุนอีกต่อไป เพราะนายทุนเอาเปรียบ ชูรีดชาวนามากเกินไป ผู้เขียนสร้างวีรบุรุษซึ่งครั้งหนึ่งเคยรับใช้นายทุนมาชักชวนชาวนาไปหาที่ทำกินใหม่ ด้วยความร่วมมือร่วมใจของชาวนาเหล่านี้ ไม่นานนักความหวังของพวกเขาก็เป็นจริง

...ครันได้ตกลงใจกระโจนเข้าสู่กับชีวิตใหม่ หลังจากต่อสู้มาไม่นานนัก เขาทั้งหลายก็มองเห็นโคชควา ชีวิตเกาขวางเป็นชีวิตที่โง่งงเอาคุณอะไร เช่นนี้ ไม่มีการต่อสู้ ไม่มีการดิ้นรนเพื่อให้ชีวิตของตนสมบูรณ์ขึ้น มีชีวิตไปวันหนึ่ง ๆ เพียงเพื่อให้คนอื่น ๆ ที่ไม่ได้ออกแรงอะไรเลย นอกจาก "เงิน" อย่างเดียว ร่ำรวยยิ่งขึ้นทุกวัน เคี้ยวนี้ทุกคนรู้สึกว่าชีวิตมีค่ายิ่งขึ้น โลกมนุษย์นาอภิมายยิ่งนัก ทำไมจะไม่เป็นดังนั้นเล่าในเมื่อบ้านพักที่อาศัยก็เป็นเรือนไม้จริงถูกสุขลักษณะ

เป็นแบบที่พวกเขาเคยเห็นพวกผู้ที่มีเงินปลุกอยู่กัน โดยเขาได้แถมองคูดอย่าง
ชมชื่นและคิดทออุอาลัยว่า ตลอดชีวิตของตนคงไม่มีหวังที่จะโคชกหัวเขาไปนอน
ในบานเรือนอย่างนั้นบ้าง แต่แล้วความหมกหมองก็ไต่เกิดเป็นเรื่องจริงขึ้นมา
อย่างปาฏิหาริย์ (ศรียรัตน์ สถาปนวัฒน์ 2498 กะ: 2 : 1049)

ต่อมาเมื่อชวานามีที่ทำกิน พวกเขาขัดแย้งกับข้าราชการ เพราะข้าราชการมักมา
เบียดเบียนผลประโยชน์จากชวานาเสมอ ชวานาเหล่านี้จึงร่วมมือกันต่อสู้และกำจัด
ข้าราชการที่มารังแก

ความจริงศรียรัตน์ไม่ชื่นชมกับวิธีการต่อสู้ที่รุนแรงของชวานามากนัก แต่เขา
ไม่เห็นทางออกที่ดีกว่านี้ เพราะเขาตระหนักดีว่า "ชีวิตอย่างเราไม่มีประโยชน์
อะไรเสียแล้วที่จะอยู่อย่างคนดี ๆ ทำมาหากินโดยสุจริต... เขาต้องการให้เรามีชีวิต
อย่างหาสอีกหลายชั่วโคตรนัก" (ศรียรัตน์ สถาปนวัฒน์ 2498 กะ: 2 : 906) ดังนั้น
จึงดูเหมือนว่าวิธีแก้ปัญหานั้นเหมาะสมแล้ว

กล่าวได้ว่าแนวคิดของ ก่อนจะสิ้นแสงตะวัน แตกต่างจากนวนิยายเรื่องอื่น
เพราะนวนิยายเรื่องนี้เสนอแนวคิดที่มีลักษณะขึ้น่าสังคม ศรียรัตน์พยายามเสนอแนะแนว
ทางแก้ไขปัญหาในชนบทไว้ชัดเจนพอควร เห็นได้จากการสร้างโครงเรื่องที่สะท้อน
แนวคิดและผู้เขียนยังชี้แจงความมุ่งหมายในการเขียนไว้ในคำนำด้วย

ข. แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัว

ศรียรัตน์สนใจครอบครัวไม่น้อยไปกว่าสังคม เห็นได้จากเขานำแนวคิด
เกี่ยวกับครอบครัวมาเสนอในนวนิยายของเขาหลายประการ ทั้งในลักษณะที่เป็นแนวคิด
สำคัญและแนวคิดย่อย เป็นที่น่าสังเกตว่าแนวคิดเกี่ยวกับครอบครัวนี้ ศรียรัตน์มักเสนอ
ออกมาในลักษณะที่เป็นปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุคคลต่าง ๆ ในครอบครัวเป็นส่วนใหญ่
เมื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับครอบครัวแล้ว อาจแบ่งได้เป็น 7 แนวคือ

1. ปัญหาความขัดแย้งระหว่างสามี ภรรยา
2. ปัญหาความขัดแย้งระหว่างพี่น้องร่วมบิดามารดา
3. ปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุตร กับ เด็กที่บิดาหรือมารดานำมาเลี้ยง
4. ปัญหาความขัดแย้งระหว่างบิดาหรือมารดากับบุตร

5. ปัญหาความขัดแย้งระหว่างพ่อเลี้ยงหรือแม่เลี้ยงกับลูกเลี้ยง
6. ปัญหาความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับคนรับใช้
7. ความขัดแย้งและสถานการณ์ในครอบครัวกับพัฒนาการของเด็ก

1. ปัญหาความขัดแย้งระหว่างสามี ภรรยา ศรีรัตน์เสนอแนวคิดเกี่ยวกับปัญหาความขัดแย้งระหว่างสามี ภรรยาไว้ 3 แนว คือ

- ก) ความแตกต่างระหว่างสามี ภรรยา
- ข) กามารมณ์กับชีวิตสมรส
- ค) ความรักกับชีวิตสมรส

ก) ความแตกต่างระหว่างสามี ภรรยาทำให้เกิดความขัดแย้ง
 ศรีรัตน์เสนอแนวคิดที่ว่าสามี ภรรยาที่มีความแตกต่างกันในด้านฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมย่อมมีปัญหาความขัดแย้ง ทำให้ชีวิตสมรสไม่ราบรื่น เขาเสนอแนวคิดดังกล่าวไว้ใน แมน มนเทียร (2497)* บนปรุพีเดียวกัน (2498) และ โสภณาภรรยาของสัตว์เมือง แม้แนวคิดจะเหมือนกันแต่ศรีรัตน์สร้างเรื่องและใช้กลวิธีเสนอแนวคิดที่แตกต่างกันไป กล่าวคือ ใน แมน มนเทียร ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่าเมื่อสามี-ภรรยาขัดแย้งกันหรือไม่เข้าใจกัน แล้วต่างฝ่ายต่างไม่พยายามพูดปรับความเข้าใจกัน โอกาสที่ชีวิตคู่จะแตกแยกนั้นเป็นไปได้มาก และหากมีบุคคลที่สามเข้ามาแทรกทำให้เกิดความระแวงแคลงใจ และคนทั้งคู่มีความรักต่อกันไม่เพียงพอ โอกาสที่จะกลับมาอยู่ร่วมกันจะมีน้อยมาก ผู้เขียนยังมองอย่างวิเคราะห์ให้ลึกซึ้งต่อไปอีกว่า ความแตกต่างทางฐานะเศรษฐกิจไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งรุนแรงนัก หรือบางครั้งก็ไม่ก่อให้เกิดปัญหาเลยถ้าภรรยาเป็นฝ่ายที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมดีกว่าสามี ทั้งนี้เพราะสังคมไทยเป็นสังคมที่ยกย่องเชิดชูผู้ชายให้เป็นผู้นำ เป็นผู้ดูแลหาเลี้ยงครอบครัวเป็นหลักสำคัญและมีความหมายต่อครอบครัวมากที่สุด ค่ายค่านิยมดังกล่าวทำให้ชายผู้เป็นสามีรู้สึกภาคภูมิใจในฐานะและหน้าที่ของตน แต่เมื่อใดสามีมีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมค้อยกว่าภรรยา เขาจะเกิดความรู้สึกว่ามีปมค้อยและหมกคุดค่าไปทันที และ

* ในการเขียนเรื่องนี้ ผู้เขียนใช้นามปากกาว่า พรหม นารถสุภา.

ยิ่งสามีซึ่งอยู่ในสถานะดังกล่าวนี้เป็นผู้มีลักษณะนิสัยข้างคิด เขาก็จะเกิดความรู้สึกทำตัวยากขึ้น โดยเฉพาะถ้าภรรยาแสดงตนว่าเหนือกว่าสามีไม่ว่าจะโดยเจตนาหรือไม่ก็ตาม สามีก็จะยิ่งรู้สึกว่าคุณไร้วางใจ เมื่อเกิดภาวะเช่นนี้เท่ากับว่ามีช่องว่างระหว่างสามี-ภรรยาเกิดขึ้นแล้ว ผู้เขียนเสนอแนวคิดดังกล่าวโดยให้ชายหญิงมาแต่งงานกันโดยสามีไม่รู้เบื้องหลังของหญิงพเนจรที่ตนแต่งงานด้วยมาก่อน สามีจึงมีความภาคภูมิใจที่ได้เป็นหัวหน้าครอบครัว ปกป้องคุ้มครองและหาเลี้ยงภรรยา ต่อมาเมื่อทราบความจริงว่าภรรยาคือทายาทของมหาเศรษฐีตระกูลสูงส่ง เขาก็รู้สึกว่าภรรยากลายเป็นคนแปลกหน้าสำหรับเขา ความรู้สึกภาคภูมิใจหมดสิ้นไปอย่างกระทันหัน ความรู้สึกทำตัวย่อหยอเข้ามาแทนที่ จึงทำให้สามีเจ็บปวดและขมขื่นมากกว่าธรรมดา

••• ผู้ชายที่แต่งงานกับหญิงที่อยู่ในฐานะคุณละชั้นจะต้องได้รับค่าถูกถางอะไรบางอย่าง ความรักนี้ถึงแม่ว่าบริสุทธิ์ผุดผ่องอย่างไรก็ไม่วายถูกทำร้ายด้วยคำพูดของคนอื่น... อย่าลืมหาความรักที่ไม่อยู่ในฐานะอันเสมอกันไม่เคยราบรื่นไปได้ เหมือนเหมือนหญิงที่แต่งงานกับผู้ชายที่รวยกว่าฐานะสูงกว่า ไม่มีใครเคยคิดอะไร เพราะมันเป็นหน้าที่ของผู้ชายที่จะต้องโอบอุ้มเมียของตนอยู่แล้ว (พรหม นารถ-สุภา 2498 : 539)

อย่างไรก็ตาม แม้ศรีวิรัตน์จะแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างทางฐานะ-เศรษฐกิจและสังคมทำให้สามี ภรรยาแตกแยกกันแล้ว เขายังมองปัญหาอย่างมีความหวังว่า ถ้าสามี ภรรยาที่มีความรักที่แน่นแฟ้นมั่นคงต่อกัน สักวันหนึ่งความรักนี้เองจะเรียกร้องให้ต่างกลับมาอยู่ด้วยกันอีกครั้งหนึ่ง ดังนั้น แมน มนเทียร จึงจบลงด้วยความสุข

ใน บนปรุพีเดียวกัน ผู้เขียนเสนอในลักษณะที่ต่างไปจาก แมน มนเทียร บ้าง คือ สามี-ภรรยาไม่ได้ขัดแย้งกันเอง แต่มารดาสามีเป็นผู้แทรกเข้ามาก่อปัญหา เพราะนางยึดมั่นในเรื่องฐานะและชาติตระกูล ลูกชายและลูกสะใภ้ซึ่งรักกันมากจึงต้องแยกทางกัน ผู้เขียนเสนอแนวคิดนี้ผ่านชีวิตคู่ของบุตรชายขุนนางผู้มีฐานะดีกับนางละคร ลักษณะดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นชีวิตครอบครัวไทยวามารดายังมีความสำคัญอยู่มาก สามารถเข้าไปมีบทบาทและอิทธิพลในชีวิตสมรสของลูกได้

ใน โศกนาฏกรรมของสัตว์เป็นอง ผู้เขียนให้สามี-ภรรยาที่มีความแตกต่างกันอย่างมากในเรื่องฐานะและชนชั้น (กล่าวคือ ภรรยาอยู่ในฐานะคนรับใช้ฝ่ายสามี ซึ่งเป็นท่านชายอยู่ในฐานะเจ้านาย) เป็นตัวแทนที่จะสื่อแนวคิดข้างต้น ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาผู้นี้จึงห่างไกลจากสามีภรรยาทั่ว ๆ ไป เพราะคนรับใช้ตกอยู่ในสภาพนางบำเรอ ลักษณะเช่นนี้ทำให้เกิดความขัดแย้ง แล้วยุเหตุที่คนรับใช้เป็นคนอ่อนแอและไม่อยู่ในฐานะที่จะก่อเรื่องหรือเรียกร่องอะไรได้ เธอจึงอยู่ในภาวะจำยอม

แม้ศรีรัตน์จะแสดงให้เห็นว่าความแตกต่างทางฐานะ เศรษฐกิจ และสังคมของสามี ภรรยาอาจก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้ง แต่ผู้เขียนไม่ได้เห็นด้วยกับแนวคิดดังกล่าวโดยสิ้นเชิงเห็นได้จากใน แผนดินนี้ของใคร ผู้เขียนเสนอแนวคิดที่ว่าแม้สามีภรรยาที่มีความแตกต่างทางฐานะ เศรษฐกิจ และสังคม โดยสามีมีฐานะต่ำต้อยเป็นเพียงเด็กที่อยู่ในบ้านของภรรยา แต่ต่างฝ่ายต่างรักกันอย่างแท้จริงและกล้าพอที่จะแหวกล้อมประเพณีค่านิยมของสังคมมาแสวงหาความสุขโดยลำพังแล้ว ความแตกต่างทางฐานะ เศรษฐกิจ และสังคมก็ไม่เป็นปัญหาแต่อย่างใด เขาและเธอก็มีความสุขในชีวิตสมรสได้โดยไม่รู้สึกว่ามีช่องว่างหรือความเหลื่อมล้ำ

ศรีรัตน์ยังเสนอแนวคิดที่ว่า สามี ภรรยาที่มีความแตกต่างกันในเรื่องรสนิยมและการดำเนินชีวิตย่อมมีปัญหาคือความขัดแย้ง บางครั้งต้องแยกทางจากกันไป ผู้เขียนเสนอแนวคิดนี้ไว้ใน ไม่มีคำตอบจากสวรรค์ (2504) พสุธาที่ซาร์ก และ จากนั้น...
จนวันนคร

ใน ไม่มีคำตอบจากสวรรค์ ศรีรัตน์เสนอแนวคิดข้างต้นผ่านชีวิตคู่ของสามี ซึ่งเป็นนักหนังสือพิมพ์กับภรรยาผู้เคยเป็นนางละคร แม้ในยามที่เป็นคู่รักกัน เขาและเธอจะทราบดีว่าต่างมีรสนิยมและมีความชอบในการดำเนินชีวิตที่ค่อนข้างจะแตกต่างกัน แต่ทั้งคู่ก็ไม่คิดว่าความแตกต่างเหล่านี้จะเป็นอุปสรรคในชีวิตสมรส เนื่องจากรักกันมาก เมื่อแต่งงานและอยู่ร่วมกัน ความแตกต่างในเรื่องรสนิยมและการดำเนินชีวิตเริ่มมีอิทธิพลขึ้นทีละน้อย ๆ ขณะที่สามีต้องการใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายโดยเป็นนักหนังสือพิมพ์ที่มีอุดมคติ ไม่มีความทะเยอทะยานใด ๆ ภรรยากลับไม่เห็นด้วย เธอต้องการความร่ำรวย หรูหรา และมีชื่อเสียง เธอคิดว่าอุดมคติของสามีไม่ได้สร้างความมั่งคั่งให้

ครอบครัวกลับให้แต่ความยากจนที่น่าเบื่อหน่าย ภรรยาและสามีคู่นี้จึงเริ่มมีข้อขัดแย้งกัน ผู้เขียนพยายามแสดงให้เห็นว่าความแตกต่างทางรสนิยมและการดำเนินชีวิตนี้มีความสำคัญเป็นอย่างมากที่จะทำให้ช่องว่างระหว่างสามี ภรรยาขยายใหญ่ขึ้นเรื่อย ๆ ถึงแม้ว่าในระยะแรกต่างฝ่ายต่างอดทน แต่เมื่อความขัดแย้งนี้กรุ่นอยู่ในใจฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดอยู่ตลอดเวลา ความแตกแยกก็รอเวลาที่จะถึงจุดแตกหัก เมื่อความอดทนของภรรยาผู้มีความทะเยอทะยานสูงสิ้นสุดลงหลังจากอยู่กับสามีมา 7 ปีโดยไม่เคมีชีวิตดังที่เธอต้องการ เธอจึงละทิ้งสามีและบุตรไปแสวงหาชีวิตที่เธอต้องการ นั่นคือเป็นคาราที่มีชื่อเสียง

ใน พสุธาที่ซาร์ก ศรีรัศน์นำแนวคิดข้างต้นมาเสนอโดยการสร้างเรื่องและเหตุการณ์คล้ายคลึงกับ ไม่มีคำตอบจากสวรรค์ กล่าวคือ สามี ภรรยาใน พสุธาที่ซาร์ก มีลักษณะคล้ายคลึงกับสามี ภรรยาใน ไม่มีคำตอบจากสวรรค์ แต่เส้นทางชีวิตของภรรยาใน พสุธาที่ซาร์ก และ ไม่มีคำตอบจากสวรรค์ ไม่เหมือนกันทีเดียวนัก ผู้เป็นภรรยาใน ไม่มีคำตอบจากสวรรค์ สามารถก้าวไปสู่เป้าหมายที่เธอต้องการ แต่ใน พสุธาที่ซาร์ก ผู้เป็นภรรยาไม่ได้เป็นคารา ดังคาดหวัง อย่างไรก็ตาม ในที่สุดผู้เป็นภรรยาในทั้ง 2 เรื่องสำนักตัวได้ เธอจึงพยายามกลับมาสร้างสัมพันธ์กับสามีเก่า แต่เธอก็ไม่สามารถกลับเป็นภรรยาของสามีเก่าได้อีก

ความคล้ายคลึงในค่านิยม การผูกโยงเรื่องและลักษณะบางประการของตัวละครใน พสุธาที่ซาร์ก และ ไม่มีคำตอบจากสวรรค์ เป็นตัวอย่างสนับสนุนให้เห็นว่าศรีรัศน์มีความเชื่อมั่นว่าความแตกต่างทางรสนิยมและการดำเนินชีวิตเป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้สามี ภรรยาแตกแยกกัน โดยเฉพาะในครอบครัวที่ภรรยาที่มีความทะเยอทะยานสูง และเป็นทาสอารมณ์โดยปราศจากเหตุผล ศรีรัศน์เสนอปัญหาดังกล่าวด้วยน้ำเสียงที่แสดงความเห็นใจผู้เป็นสามี ขณะเดียวกันก็ตำหนิภรรยา การให้ภรรยาไม่ประสบความสำเร็จอย่างแท้จริงและท้ายที่สุด เธอรู้สึกทรมานด้วยความเสียดายวันเวลาที่ใช้ชีวิตคู่กับสามีเก่าเป็นเครื่องสนับสนุนให้เห็นว่าผู้เขียนต้องการลงโทษเป็นการให้บทเรียนแก่ภรรยาประเภทดังกล่าวข้างต้น

ใน จากนั้น...จนนิรันดร ความแตกต่างทางรสนิยมและการดำเนินชีวิต ที่ผู้เขียนเสนอมีรายละเอียดที่ต่างไปจาก พัสพาที่ซาร์ก และ ไม่มีคำคอมจากสวารค์ คือ ใน จากนั้น...จนนิรันดร ผู้เขียนเสนอให้ผู้เป็นสามีต้องการเป็นผู้มีอิทธิพลและอำนาจเหนือผู้อื่น แต่ผู้เป็นภรรยาต้องการให้เขาเลิกนิสัยก้าวร้าวและแค้นอิทธิพล ความขัดแย้งของสามี ภรรยาผู้นี้ออกมาในลักษณะรุนแรง ภรรยาไม่เพียงแยกทางจากสามีไปเท่านั้น เธอยังพยายามหาวิธีการต่าง ๆ ให้สามีเกิดความรู้สึกเจ็บปวด และเลิกประพฤติตนก้าวร้าวรังแกชาวบ้าน ตลอดจนต้องการให้สามีมีจิตใจละเอียดอ่อน รักเพื่อนมนุษย์บ้าง เธอจึงไปแต่งงานกับชายอื่นขณะที่เธอมีครรภ์กับสามีเก่า แต่กว่าสามีจะสำนึกได้ก็สายเกินไปเสียแล้ว

กล่าวได้ว่าศรีรัตนมองปัญหาความขัดแย้งระหว่างสามี ภรรยาที่มีสาเหตุมาจากความแตกต่างด้านรสนิยมและการดำเนินชีวิตอย่างหมดหวัง คือเขาไม่เห็นโอกาสที่สามี ภรรยาที่ขัดแย้งกันด้วยปัญหานี้จะกลับมาอยู่ร่วมกันอีกได้ โดยจะเห็นได้จากชีวิตสามี ภรรยาในนวนิยายทั้ง 3 เรื่องที่กล่าวมาข้างต้น

ข) กามารมณ์กับชีวิตสมรส ศรีรัตนเสนอแนวคิดที่ว่า

กามารมณ์เป็นสิ่งที่สำคัญมากในชีวิตสมรส ถ้าสามี ภรรยาคนใดคนหนึ่งมีปัญหาเรื่องกามารมณ์ อาจทำให้เกิดความแตกแยกหรือทำให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดประพฤติดีคือศีลธรรมได้ แนวคิดนี้จะปรากฏในเรื่อง เทพบุตรเสเพล (2500) ไพรินยา (2502) และ ทาสโลกีย์ (2503) โดยใน เทพบุตรเสเพล และ ไพรินยา ผู้เขียนให้ฝ่ายสามีไม่อาจให้ความสุขทางกามารมณ์แก่ภรรยาได้อย่างเหมาะสม ภรรยาจึงแอบไปมีชู้อย่างลับ ๆ แต่สาเหตุที่สามีไม่อาจให้ความสุขทางกามารมณ์แก่ภรรยาได้ ในนวนิยายทั้ง 2 เรื่องนี้ต่างกันไป คือ ใน เทพบุตรเสเพล สามีเป็นผู้ใหญ่ที่หมกมุ่นอยู่กับการงาน จนลืมสนใจและเอาใจใส่ภรรยาสาว ส่วนใน ไพรินยา ผู้เป็นสามีป่วยเรื้อรัง ใน ทาสโลกีย์ ศรีรัตนเสนอแนวคิดดังกล่าวในลักษณะที่ต่างออกไป คือสะท้อนให้เห็นว่าฝ่ายภรรยาเป็นฝ่ายที่ไม่อาจให้ความสุขทางกามารมณ์แก่สามีได้อย่างพอเหมาะ เพราะเธอหวาดกลัวการมีบุตร (หลังจากเธอให้กำเนิดบุตร ความเจ็บปวดจากการคลอดบุตรทำให้เธอหวาดกลัวที่จะมีเพศสัมพันธ์กับสามี) ความหวาดกลัวฝังอยู่ใน

จิตใจอย่างลึกซึ้ง แม้เธอพยายามทำให้เข้มแข็ง สลัดความกลัวทิ้ง แต่เมื่อถึงภาวะคับขัน ความหวาดกลัวที่อยู่ใต้จิตสำนึกก็มักแสดงอาการออกมา สามี่จึงต้องข่มใจไม่คิดถึงเรื่องกามารมณ์ แต่ความต้องการทางธรรมชาติก็เรียกร้องและรบกวนจิตใจของเขาอยู่เสมอ ผู้เขียนแสดงให้เห็นว่า ภายนอกนั้นครอบครัวนี้ดูเหมือนไม่มีปัญหา แต่ภายในจิตใจของสามี่ ภรรยาเริ่มมีปัญหาลแล้ว สามี่รู้สึกหงุดหงิดและไม่พอใจในบางครั้ง ส่วนภรรยาเกิดความหวั่นเกรงว่าสามี่อาจไปมีความสัมพันธ์กับหญิงอื่นที่ไม่มีปัญหาเช่นเธอ เค้าของความแตกแยกเริ่มก่อตัวเป็นรูปร่างขึ้นเมื่อน้องสาวของภรรยาเข้ามาอยู่กับครอบครัวนี้ด้วย ในที่สุดสิ่งที่ภรรยาหวั่นเกรงก็เป็นความจริง สามี่ไปมีความสัมพันธ์กับน้องภรรยา สามี่และภรรยาไม่พยายามปรับความเข้าใจกัน จึงแตกแยกกันและกว่าจะกลับมาคืนดีกันได้ต่างฝ่ายก็ได้รับความเจ็บช้ำทรมานใจเป็นเวลานาน ศรีรัตน์เสนอแนวคิดดังกล่าวด้วยน้ำเสียงเห็นใจฝ่ายที่ไม่ได้รับความสุขทางกามารมณ์และหาทางออกในทางที่ผิดศีลธรรม เห็นได้จากเขาให้ผูเป็นสามี่หรือภรรยาต่อสู้กับความต้องการฝ่ายต่ำอย่างรุนแรง แต่ในที่สุดก็ไม่อาจเอาชนะความต้องการทางเพศซึ่งเป็นความต้องการทางธรรมชาติได้

ค) ความรักกับชีวิตสมรส ศรีรัตน์เสนอแนวคิดว่า

ความรักเป็นสิ่งสำคัญในชีวิตสมรส ถ้าสามี่ ภรรยาคู่ใดแต่งงานกันโดยปราศจากความรักเป็นพื้นฐานเสียแล้ว ชีวิตสมรสย่อมไร้สุข บางครั้งอาจทำให้สามี่ ภรรยาประพาศผิดศีลธรรมโดยการมีชู้ได้ ผู้เขียนนำแนวคิดนี้มาเสนอใน เทพบุตรเสเพล และ จากนั้น...จนนิรันดร โดยใน เทพบุตรเสเพล ผู้เขียนสะท้อนให้เห็นว่า ฝ่ายหญิงแต่งงานกับชายเพราะเห็นว่าชายผู้นั้นมีอาชีพการงานที่มั่นคงพอจะเป็นหลักประกันให้แก่ครอบครัวได้ ส่วนชายแต่งงานกับหญิงนั้นเพราะต้องการเอาชนะน้องชายซึ่งมาชอบหญิงคนนั้นอยู่ การแต่งงานของชายหญิงคู่นี้จึงไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรัก ประกอบกับสามี่เป็นคนเจ้าชู้ ดังนั้นชีวิตสมรสจึงไม่ราบรื่น มีปัญหาทะเลาะระแวงกันตลอดเวลา แต่ภรรยาก็อยู่ในฐานะต้องอดทน ผู้เขียนได้วิเคราะห์ให้เห็นว่าที่เป็นดังนั้นเพราะ "การหย่าร้างไม่ใช่ของง่าย ๆ ผู้หญิงไทยอยู่ในฐานะเสียเปรียบมากถ้าเป็นหม้าย" (ศรีรัตน์ สถาปนวัฒน์ 2500 ก : 2 : 826)

เมื่อมาเขียน จากนั้น...จนนิรันดร ผู้เขียนเสนอแนวคิดดังกล่าวผ่านชีวิตของสามี-ภรรยาคนหนึ่ง เขาและเธอแต่งงานกันเพราะผู้ใหญ่เห็นชอบ ทั้งที่ฝ่ายหญิงมีคนรักอยู่ก่อนแล้วและคนรักของเธอก็คือน้องชายของสามีนั่นเอง ชีวิตคู่ของสามี-ภรรยาคนนี้จึงไม่มีความสุข เมื่อสามีไปกรุงเทพฯ ภรรยาจึงลอบเป็นชู้กับน้องชายของสามีจนทั้งคู่รัก เธอและสามีจึงบาดหมางกันมาโดยตลอด

กล่าวได้ว่าศรีรัตน์ให้ความสำคัญกับปัญหาความขัดแย้งระหว่างสามี-ภรรยาโดยเห็นได้จากการพยายามมองหาที่เป็นเหตุให้ชีวิตสมรสไม่ราบรื่นหรือถึงขั้นแตกแยกกันไว้หลายประการ คือ ความแตกต่างทางฐานะ เศรษฐกิจและสังคม ความแตกต่างทางรสนิยมและการดำเนินชีวิต ความแตกต่างทางด้านกามารมณ์ ตลอดจนการปราศจากความรักเป็นพื้นฐานในการแต่งงาน ผู้เขียนนำปัญหาความขัดแย้งระหว่างสามีและภรรยาไปสอดแทรกไว้ในนวนิยายหลายเรื่อง

2. ปัญหาความขัดแย้งระหว่างพี่น้องร่วมบิดา มารดา ศรีรัตน์เสนอแนวคิดเกี่ยวกับปัญหาความขัดแย้งระหว่างพี่น้องร่วมบิดามารดาไว้ 2 แนว คือ

ก) การปลุกฝังความคิดของบิดากับความสัมพันธ์ระหว่างบุตร

ข) การรักคนคนเดียวกัน

ก) การปลุกฝังความคิดของบิดากับความสัมพันธ์

ระหว่างบุตร ศรีรัตน์เสนอแนวคิดที่ว่า ถ้าบิดาปลุกฝังให้บุตรคนใดคนหนึ่งเกลียดชังบุตรอีกคนหนึ่งตั้งแต่เยาว์ บุตรทั้งสองย่อมเกลียดกันและอาจฆ่าฟันกันได้ แนวคิดนี้ปรากฏใน เทพบุตรเสเพล ผู้เขียนสะท้อนให้เห็นว่าความเกลียดชังนี้จะฝังลึกลงไป ในจิตใจและยากที่จะเปลี่ยนแปลงได้ การเป็นสายเลือดเดียวกันไม่ช่วยผ่อนคลายความเกลียดลงไปได้แม้แต่น้อย ยิ่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ความรู้สึกนี้จะทวีความรุนแรงขึ้น ผู้เขียนเสนอแนวคิดดังกล่าวโดยพยายามวิเคราะห์สาเหตุที่ทำให้พี่น้องเกลียดกันอย่างรุนแรงว่าเนื่องจากบิดา มารดามีปัญหาขัดแย้งกัน บิดาระแวงว่าบุตรชายคนเล็กคือบุตรที่เกิดจากชู้ เขาจึงปลุกฝังบุตรชายคนโตให้เกลียดชังบุตรชายคนเล็กอย่างสม่ำเสมอตั้งแต่บุตรยังเยาว์วัย ความรู้สึกเกลียดน้องชายจึงฝังใจบุตรคนโตตลอดมา

ส่วนบุตรคนเล็กเติบโตมาได้ รับแต่ความเกลียดชังจากบิดาและพี่ชาย โดยเขาไม่ทราบสาเหตุ เขาจึงเกลียดบิดาและพี่ชายเป็นการตอบแทนบ้าง ความเกลียดชังซึ่งทำให้เกิดความขัดแย้งนี้ค่อย ๆ พักตัวและเริ่มรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อเติบโตเป็นหนุ่มและมีความรักก็ยิ่งขัดแย้งกันมากขึ้น ต่อมาเมื่อพี่ น้องคู่นี้รู้ความจริงว่าตนเป็นที่น้องกันอย่างแท้จริง ความเกลียดชังที่ฝังอยู่ลึกซึ่งแน่นหนาก็ไม่จีจางไปจากเดิม ดังนั้นเมื่อพี่ น้องโคจรมาพบกันจึงต่างคิดกำจัดกันจนตายกันไปข้างหนึ่ง กล่าวได้ว่าความขัดแย้งระหว่างพี่ น้องใน เทพบุตรเสเพล มีลักษณะรุนแรงอย่างยิ่ง เมื่อพิจารณาถึงสาเหตุและพัฒนาการของความขัดแย้งแล้วเห็นได้ว่า ผู้เขียนสร้างเรื่องและเหตุการณ์ได้อย่างเป็นเหตุเป็นผล เรื่องจึงดูมีความสมจริง

ข) การรักคนคนเดียวกัน ศรีวิรัตน์ เสนอ

แนวคิดที่ว่า พี่ น้องรวมบิดามารดาอาจขัดแย้งกันได้ ถ้าพี่ น้องรักคนคนเดียวกันเห็นได้จากใน โศกนาฏกรรมของสัตว์เมือง และ จากนั้น...จนนิรันดร แม้จะเสนอแนวคิดเหมือนกันแต่การสร้างคู่ขัดแย้งก็ต่างกัน คือ ใน โศกนาฏกรรมของสัตว์เมือง เป็นความขัดแย้งระหว่างน้องสาวและพี่สาวที่รักชายคนเดียวกัน โดยในตอนแรกพี่สาวรักหนุ่มที่อยู่ในบ้านนั่นเอง เมื่อเธอไปศึกษาต่อต่างประเทศ น้องสาวก็รักกับชายคนรักของพี่สาว เมื่อพี่สาวได้ข่าวก็เขียนจดหมายมาต่อว่าน้องสาวและบอกตัดสัมพันธ์กัน ส่วนใน จากนั้น...จนนิรันดร เป็นความขัดแย้งระหว่างพี่ชายกับน้องชาย เมื่อพี่ชายแต่งงานกับคนรักของน้องชาย ความขัดแย้งก็เริ่มขึ้นและทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะเมื่อน้องชายแอบเป็นชู้กับภรรยาของพี่ชายจนเธอตั้งครรภ์

3. ปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุตรกับเด็กที่บิดาหรือมารดานำมาเลี้ยง

ศรีวิรัตน์ เสนอแนวคิดว่าคุณเป็นบุตรมักรังเกียจเด็กที่บิดาหรือมารดานำมาเลี้ยงเพราะคิดว่าเป็นคนชั้นต่ำ และยังอิจฉาเพราะบิดาหรือมารดา รักเด็กนั้นมากกว่าพวกตน เมื่อเห็นเด็กที่บิดาหรือมารดานำมาเลี้ยงมีความสามารถเหนือกว่าตนและเป็นที่ยอมรับยกย่องของคนทั่ว ๆ ไป ผู้เป็นบุตรยิ่งรู้สึกริษยามากยิ่งขึ้น ผู้เขียนนำแนวคิดดังกล่าวมาเสนอใน บนปฐพีเดียวกัน และ ก่อนจะถึงวันนั้น (2502)

ใน บนปรุพีเดียวกัน ศรีรัตนเสนอแนวคิดดังกล่าวผ่านชีวิตภายในครอบครัว ขุนนางตระกูลหนึ่ง ลูกของขุนนางทั้ง 3 คนต่างพากันรังเกียจเด็กที่ขุนนางผู้เป็นบิดา ขอมมาเลี้ยง พวกเขาจึงพยายามพุดจาคุหมื่นเหยียดหยาม บางครั้งก็กลั่นแกล้งต่าง ๆ นานา เพื่อให้เด็กที่บิดาขอมมาเลี้ยงอับอายและเจ็บช้ำ ยิ่งเมื่อเห็นเด็กที่บิดานำมาเลี้ยงเรียนเก่ง นิสสัยศึจนเพื่อน ๆ ในมหาวิทยาลัยรักใคร่และเลือกเป็นประธาน นักศึกษา ลูกของขุนนางยิ่งริษยา จึงพากันหาทางกลั่นแกล้ง ทำให้เด็กที่ขุนนางนำมาเลี้ยงต้องอับอายโดยเฉพาะต่อหน้าเพื่อนฝูงทั่ว ๆ ไป อย่างไรก็ตาม เด็กคนนั้นก็อดทนพยายามไม่โต้ตอบ เขามุ่งมานะบากบั่นเล่าเรียนจนสำเร็จรัฐศาสตรมหาบัณฑิต และได้เป็นนายอำเภอในเวลาต่อมา ส่วนลูกของขุนนางทั้ง 3 คนไม่ประสบความสำเร็จในการศึกษา เป็นที่น่าสังเกตุว่าความขัดแย้งระหว่างคนทั้ง 2 ฝ่ายนี้ไม่รุนแรงมากนัก มีลักษณะเป็นความขัดแย้งแบบเด็ก ๆ ที่ฝ่ายลูกขุนนางคอยรังแกเด็กที่บิดานำมาเลี้ยง แต่ละฝ่ายก็มีผู้ใหญ่คอยสนับสนุน นั่นคือ ฝ่ายบุตรของขุนนางมีคุณหญิง-ยายสนับสนุน และฝ่ายเด็กที่ขุนนางนำมาเลี้ยงมีขุนนางนั่นเองเป็นผู้สนับสนุน ตอนท้ายเรื่อง ผู้เขียนลดความขัดแย้งลงโดยการให้บุตรชายคนโตและบุตรสาวของขุนนางพยายามมองเด็กที่บิดานำมาเลี้ยงในแง่ดีและเปลี่ยนท่าทีมาเป็นมิตร ยิ่งกว่านั้นผู้เขียนยังสร้างเรื่องให้ชวนตื่นเต้นประหลาดใจโดยเปิดเผยว่าแท้จริงนั้น ผู้ที่ขุนนางนำมาเลี้ยงคือบุตรของขุนนางที่เกิดจากนางละครผู้เป็นภรรยาคนแรกนั่นเอง เขาจึงได้รับมรดกจากบิดาเกือบทั้งหมด และบัดนี้เขาอยู่ในฐานะที่ใครจะมาคุหมื่นหรือรังเกียจมิได้แล้ว

เมื่อเขียน ก่อนจะถึงวันนั้น ศรีรัตนเสนอแนวคิดดังกล่าวผ่านชีวิตในครอบครัวของมหาเศรษฐีตระกูลหนึ่ง อาจกล่าวได้ว่าการเสนอแนวคิดข้างต้นมีความคล้ายคลึงกับ บนปรุพีเดียวกัน เป็นอย่างมาก แต่ความขัดแย้งระหว่างคนทั้ง 2 ฝ่ายใน ก่อนจะถึงวันนั้น มีความรุนแรงมากกว่าใน บนปรุพีเดียวกัน เพราะผู้เป็นบุตรทั้ง 3 คนเป็นผู้มีความอาฆาตพยาบาทรุนแรง และยังมีทิฐิมานะ ไม่ยอมแพ้ เมื่อความจริงเปิดเผยว่าเด็กที่มารดานำมาเลี้ยงคือบุตรของลุง พวกเขาก็ไม่เปลี่ยนท่าทีมาเป็นมิตร กลับมีความริษยาเคียดแค้นมากยิ่งขึ้น ผู้เป็นบุตรชายทั้ง 2 คนหาทางออกในทางที่ผิดพาชีวิตให้ตกต่ำ ส่วนบุตรสาวก็หยิ่งทะนงและสำนักตัวได้เมื่อสายเสียแล้ว

4. ปัญหาความขัดแย้งระหว่างบิดาหรือมารดากับบุตร ศรีรัตน์เสนอแนวคิดเกี่ยวกับปัญหาความขัดแย้งระหว่างบิดาหรือมารดากับบุตรไว้ 3 แนว คือ

- ก) การขาดความอบอุ่น
- ข) การมีทัศนคติที่ต่างกัน
- ค) การเข้าใจผิด

ก) การขาดความอบอุ่น ศรีรัตน์เสนอแนวคิดที่ว่า เมื่อบิดาให้ความรัก ความอบอุ่นและเวลาแก่บุตรไม่พอเพียงยอมทำให้เกิดช่องว่างและความขัดแย้ง ใน พสุธาที่ซึ้งรัก โดยสะท้อนให้เห็นว่าการที่บิดามีภรรยาหลายคนและมีภาระการทำงานมากทำให้บิดาให้ความรักความอบอุ่นแก่บุตรได้ไม่ทั่วถึงหรืออาจดูแลไม่เพียงพอ บุตรก็จะน้อยใจกลายเป็นเด็กมีปัญหาและหนีเตลิดออกจากบ้านอย่างไรก็ตาม ผู้เขียนยังเห็นว่าปัญหาดังกล่าวนี้อาจแก้ไขได้โดยบิดาต้องพยายามทบทวนและสำรวจตัวเอง ขอมรับผิดและอธิบายให้บุตรเข้าใจ พร้อมทั้งให้ความรักความอบอุ่นแก่บุตรให้มากพอ

ข) การมีทัศนคติที่ต่างกัน ศรีรัตน์เสนอแนวคิดที่ว่าบิดาหรือมารดาและบุตรที่มีทัศนคติแตกต่างกันยอมขัดแย้งกันเสมอ ทัศนคติที่แตกต่างกันนี้อาจเป็นทัศนคติเกี่ยวกับการทำงานและการดำเนินชีวิต เมื่อต่างฝ่ายต่างยึดมั่นในแนวความคิดของตน คนทั้งคู่ก็ไม่อาจจะประสานกันได้โดยสนิทใจ ผู้เขียนนำแนวคิดนี้ไปเสนอใน ทาสชีวิต โดยสะท้อนให้เห็นว่าขณะที่บิดาคิดว่าควรทำงานอย่างมีอุดมคติ พยายามไต่ตรองถึงเหตุผล ความเหมาะสม และดำเนินชีวิตให้เป็นประโยชน์แก่สังคมมากที่สุด บุตรซึ่งเป็นนายตำรวจกลับคิดว่า เขาควรทำงานตามหน้าที่และตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาเพื่อความก้าวหน้าในด้านหน้าที่การงาน โดยไม่ต้องคำนึงถึงความถูกต้องเหมาะสม ทั้งยังคิดว่าชีวิตมนุษย์ไม่ยืนยาวนัก จึงควรแสวงหาความสุขใส่ตัวให้มากที่สุด ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่าทัศนคติที่ต่างกันนี้ทำให้เกิดช่องว่างและความไม่เข้าใจกัน

นอกจากนี้ศรีรัตน์ยังเสนอว่า บิคาและบุตรอาจขัดแย้งกันได้ถ้ามีทัศนคติในการเลือกคู่ครองต่างกัน เห็นได้จากใน พสุธาที่ขำรัก บิคา มีความคิดว่าผู้หญิงที่ควรเลือกเป็นคู่ครองควรเรียบร้อยและดำเนินชีวิตเรียบง่าย ไม่ควรเป็นสาวสังคมหรือเป็นนางละครที่ใช้ชีวิตโลดโผน ส่วนบุตรชายคิดว่าการเลือกคู่ครองไม่มีหลักเกณฑ์ใดควรขึ้นอยู่กับความรักเป็นสำคัญเท่านั้น เมื่อมีความรักต่อกันแล้ว ฐานะ ความเหมาะสมหรือปัจจัยอื่น ๆ ก็ไม่มีความหมาย บุตรจึงแอบแต่งงานกับนางละครโดยไม่ฟังคำคัดค้านใด ๆ จากบิคา แมื่บิคาจะรู้ว่าถ้าเขาแต่งงานกับนางละคร เขาจะถูกตัดออกจากกองมรดกก็ตาม

ความแตกต่างในเรื่องทัศนคติการเลือกคู่ครองยังเป็นต้นเหตุให้มารดากับบุตรขัดแย้งกันเช่นกัน ศรีรัตน์เสนอแนวคิดนี้ไว้ใน บนปรุพีเดียวกัน เห็นได้ว่าทัศนคติการเลือกคู่ครองที่แตกต่างกันระหว่างมารดาและบุตรนั้นคล้ายคลึงกับทัศนคติการเลือกคู่ครองที่แตกต่างกันระหว่างบิคาและบุตรใน พสุธาที่ขำรัก แต่มารดาและบุตรใน บนปรุพีเดียวกัน มีความขัดแย้งในลักษณะรุนแรงกว่า เมื่อบุตรแต่งงานกับนางละครมารดาไม่พอใจมาก นางจึงพยายามกำจัดลูกสะใภ้ผู้เป็นนางละครและหาหญิงซึ่งมีฐานะและชาติตระกูลดีให้เป็นภรรยาใหม่ของบุตรชาย

ก) การเข้าใจผิด ศรีรัตน์เสนอแนวคิดที่ว่า บางครั้งมารดาและบุตรอาจขัดแย้งกันได้ถ้าฝ่ายหนึ่งเข้าใจอีกฝ่ายหนึ่งผิด แนวคิดนี้ปรากฏใน เทพบุตรเสเพล และ ก่อนจะถึงวันนั้น ผู้เขียนสะท้อนให้เห็นว่าบุตรเข้าใจมารดาผิด คิดว่ามารดามีชู้ ใน เทพบุตรเสเพล บุตรชายคนโตเข้าใจว่าน้องชายตนคือบุตรที่เกิดจากชู้ของมารดา ส่วนใน ก่อนจะถึงวันนั้น บุตรทั้งสามคนเข้าใจผิดคิดว่าเด็กที่มารดานำมาเลี้ยงคือบุตรของมารดาที่เกิดกับชู้ ดังนั้นบุตรในนวนิยายทั้งสองเรื่องนี้จึงรังเกียจมารดาและมองมารดาอย่างไม่ยกย่อง ถึงแม้มารดาและบุตรจะไม่ขัดแย้งกันรุนแรงและบ่อยนัก แต่คนทั้ง 2 ฝ่ายมีความรู้สึกต่อกันเหมือนคนแปลกหน้า ความสัมพันธ์ของมารดาและบุตรจึงไม่แนบแน่นเหมือนมารดาและบุตรทั่วไป

5. ปัญหาความขัดแย้งระหว่างพ่อเลี้ยงหรือแม่เลี้ยงกับลูกเลี้ยง
 ศรียรัตน์เสนอแนวคิดที่ว่า พ่อเลี้ยงหรือแม่เลี้ยงมักมีปัญหาขัดแย้งกับลูกเลี้ยงเสมอ เพราะพ่อเลี้ยงหรือแม่เลี้ยงรังเกียจและเกลียดชังลูกเลี้ยง แนวคิดดังกล่าวปรากฏใน จากนั้น...จนนิรันดร ทาสชีวิต และ แมน มนเทียร ความขัดแย้งระหว่างพ่อเลี้ยงหรือแม่เลี้ยงกับลูกเลี้ยงนี้ออกมาในลักษณะที่พ่อเลี้ยงหรือแม่เลี้ยงมักเป็นฝ่ายก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งก่อน นั่นคือ พ่อเลี้ยงหรือแม่เลี้ยงมักกลั่นแกล้งลูกเลี้ยงหรือทำให้ลูกเลี้ยงเจ็บช้ำ แต่เห็นได้ว่าความขัดแย้งระหว่างพ่อเลี้ยงกับลูกเลี้ยงจะรุนแรงกว่าแม่เลี้ยงกับลูกเลี้ยง เห็นได้จาก จากนั้น...จนนิรันดร พ่อเลี้ยงเกลียดชังลูกเลี้ยงมากเพราะลูกเลี้ยงคือลูกของภรรยาที่เกิดจากชู้ เขาจึงพยายามทำทุกอย่างที่เป็นการทรมาณจิตใจลูกเลี้ยง เมื่อลูกเลี้ยงเติบโตขึ้นก็โตตอบบ้างในบางครั้ง ความขัดแย้งจึงทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ

ส่วนใน แมน มนเทียร และ ทาสชีวิต ซึ่งสะท้อนความขัดแย้งระหว่างแม่เลี้ยงกับลูกเลี้ยงนั้นมีลักษณะไม่รุนแรงนัก แม่เลี้ยงใน ทาสชีวิต มักพยายามกระทำทุกวิถีทางให้ลูกเลี้ยงช้ำใจ ส่วนแม่เลี้ยงใน แมน มนเทียร มักคุ้ยแค้นและใส่ร้ายลูกเลี้ยง แต่ลูกเลี้ยงในนวนิยายทั้งสองเรื่องนี้มักไม่โต้ตอบ จึงไม่มีเรื่องขัดแย้งที่รุนแรงนัก

6. ปัญหาความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับคนรับใช้* ศรียรัตน์เสนอแนวคิดที่ว่า เจ้านายมักเอาเปรียบคนรับใช้เสมอ บางครั้งคนรับใช้บางคนไม่อาจ

* เจ้านายกับคนรับใช้ในที่นี้ ผู้วิจัยใช้ในความหมายกว้าง คือหมายถึงเจ้านายกับคนใช้ที่มีความสัมพันธ์กันในลักษณะเจ้าขุนมูลนายกับทาส กล่าวคือคนรับใช้ไม่ได้รับค่าตอบแทนเป็นเงิน สมาชิกในครอบครัวของคนรับใช้ทุกคนเป็นผู้รับใช้เจ้านายทั้งสิ้น พวกเขาได้เพียงอาศัยอยู่ในบริเวณวังเจ้านายและมีอาหารกินเท่านั้น เห็นได้ใน โศกนาฏกรรมของสัตว์เมือง นอกจากนี้ยังหมายรวมถึงเจ้านายกับคนรับใช้ที่มีความสัมพันธ์กันโดยมีสิ่งตอบแทน กล่าวคือ นายจ้างให้ค่าจ้างเป็นเงินตอบแทนคนใช้ ลักษณะนี้ปรากฏใน พรุ่งนี้ต้องมีอรุณรุ่ง มรสุมชีวิต .

อดทนต่อไปได้จึงลุกขึ้นมาแก้แค้นเจ้านาย ศรีรัตน์เสนอแนวคิดนี้ไว้ใน โศกนาฏกรรมของสัตว์เมือง พรงนี้ท้องมีอรุณรุ่ง (2501) และ มรสุมชีวิต นอกจากเจ้านายจะให้คนรับใช้ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชายทำงานหนักเพื่อให้คุ้มกับค่าจ้างหรือสิ่งแลกเปลี่ยนแล้ว เจ้านายที่เป็นผู้ชายยังต้องการให้คนรับใช้ผู้หญิงเป็นนางบำเรอของตน โดยเฉพาะใน โศกนาฏกรรมของสัตว์เมือง เจ้านายได้ทั้งมารดาและบุตรสาวเป็นนางบำเรอของตน เจ้านายยังมีความคิดที่เอาเปรียบคนใช้อีก เช่น เขาคิดว่าการที่เขาไปมีความสัมพันธ์ทางเพศกับคนรับใช้ นับเป็นการ "ให้" อย่างหนึ่งเจ้านายจึงมีความรู้สึกว่าคุณคนใช้อย่างล้นเหลือ เมื่อคนรับใช้บางคนไม่อาจทนให้เจ้านายเอาเปรียบต่อไปได้ เขาจึงแก้แค้นโดยพยายามทำให้สมาชิกในครอบครัวเจ้านายขมขื่นเจ็บช้ำ เห็นได้จากใน โศกนาฏกรรมของสัตว์เมือง และ พรงนี้ท้องมีอรุณรุ่ง เป็นที่น่าสังเกตว่า เมื่อเขียน พรงนี้ท้องมีอรุณรุ่ง ผู้เขียนมองโลกอย่างมีความหวังมากขึ้นกว่าเมื่อเขียน โศกนาฏกรรมของสัตว์เมือง ทั้งนี้เห็นจากตอนจบของ พรงนี้ท้องมีอรุณรุ่ง ผู้เขียนให้คนรับใช้สามารถแก้แค้นโดยสร้างความสำเร็จปวกให้ครอบครัวเจ้านายได้สำเร็จ และคนรับใช้ก็สามารถก้าวไปสู่ชีวิตที่มีความหวังเชอและครอบครัวไม่ได้รับผลกระทบที่ขมขื่นปวกร้า เหมือนครอบครัวคนรับใช้ใน โศกนาฏกรรมของสัตว์เมือง

ส่วนใน มรสุมชีวิต เจ้านายเอาเปรียบคนรับใช้เป็นพิเศษอีกประการหนึ่งคือเห็นคนรับใช้หน้าตาสวยงามจึงฉีกให้เชอเป็นครูสอนเต้นรำ ซึ่งเท่ากับว่าเป็นการช่วยเจ้านายประกอบอาชีพด้วย คนรับใช้ไม่ได้คิดแก้แค้นเพราะเชอเป็นเด็กสาวชนบทที่ต้องการหาที่พึ่งพิง แต่เมื่อเจ้านายผู้เป็นภรรยาทราบว่าคนรับใช้มีความสัมพันธ์กับสามีของตนจึงขับไล่คนรับใช้ออกจากบ้าน

กล่าวได้ว่าผู้เขียนมักมองปัญหาความขัดแย้งของเจ้านายกับคนรับใช้เหมือนกันคือความขัดแย้งเกิดขึ้นเพราะฝ่ายเจ้านายเอาเปรียบคนรับใช้และมองคนรับใช้อย่างกคชี่เมื่อคนรับใช้แสดงท่าทีไม่อ่อนน้อมหรือไม่ยอมจำนน เจ้านายจึงไม่พอใจ เมื่อเจ้านายพยายามกคคนรับใช้มากขึ้นเท่าใด คนรับใช้ก็มีปฏิกิริยาโต้ตอบมากยิ่งขึ้น และเมื่อคนรับใช้ทนต่อการกคชี่เอาเปรียบไม่ได้ เขาก็ลุกขึ้นมาต่อสู้ โดยบางครั้งขณะที่ต่อสู้เขา

ก็ตระหนักดีว่าตนเองอาจได้รับผลกระทบกระเทือนเช่นกัน ผู้เขียนเสนอปัญหาความขัดแย้งของคนรับใช้และเจ้านายด้วยความเห็นใจคนรับใช้ และเห็นได้ชัดว่าผู้เขียนมีลักษณะประนีประนอม เขาต้องการให้เจ้านายและคนรับใช้อยู่ร่วมกันอย่างพี่น้อง มีความเห็นใจ รู้จักให้อภัยกัน และอยู่ร่วมกันอย่างเสมอภาค

7. ความขัดแย้งและสถานการณ์ในครอบครัวกับพัฒนาการของเด็ก ศรีรัตน

เสนอแนวคิดที่ว่า เด็กที่เกิดมาในครอบครัวที่มีปัญหาความขัดแย้งและได้รับแต่ความเกลียดชังจากผู้ที่ยึดใจว่าเป็นบิดา เด็กคนนั้นจะกลายเป็นคนมีปัญหาและออกไปสร้างปัญหาให้แก่สังคม แนวคิดนี้ปรากฏใน จากนั้น...จนบัดนี้ ผู้เขียนเสนอแนวคิดดังกล่าวผ่านชีวิตครอบครัวหนึ่ง สามี่ ภรรยาแต่งงานกันเพราะผู้ใหญ่เห็นชอบ เมื่อภรรยาเป็นชู้กับน้องชายของสามี่ซึ่งเป็นคนรักของเธอจนเธอตั้งครรภ์ สามี่โกรธมากจึงคิดแก้แค้นภรรยาและน้องชาย เขายังพาลเกลียดชังไปถึงเด็กที่เกิดจากภรรยาและน้องชายด้วย เขาคิดแก้แค้นโดยไม่ยอมหย่าจากภรรยาและวางตัวเป็นบิดาที่โหดร้ายต่อบุตร เมื่อบุตรได้รับความเกลียดชังจากผู้ที่ยึดใจว่าเป็นบิดา เขาก็เกลียดชังต่อมารู้สึกว่าแห้ว ขาดความอบอุ่น จิตใจแข็งกระด้าง กลายเป็นเด็กมีปัญหา เขาพยายามเอาชนะบิดา จึงประพาศิตินให้เด่นกว่าบิดา เมื่อเขาเติบโตเป็นหนุ่มจึงเป็นหัวหน้ากลุ่มนักเลงอันธพาลที่มีความยิ่งใหญ่เหมือนบิดา การแสวงหาอำนาจและอิทธิพลของเขาสร้างความเคียดแค้นให้แก่ทุกคนทั่วไป แนวคิดข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าผู้เขียนมองปัญหาชีวิตครอบครัวอย่างเป็นเหตุเป็นผลและสมบูรณ์ เพราะผู้เขียนพยายามมองถึงต้นเหตุแห่งความขัดแย้งและยังมองไปถึงผลกระทบที่ตามมา เห็นได้ว่าความขัดแย้งในครอบครัวนั้นไม่ได้มีผลกระทบอยู่เฉพาะภายในครอบครัวเท่านั้น แต่ยังมีผลกระทบไปถึงสังคมด้วย

ค. แนวคิดเกี่ยวกับการมองชีวิต

นอกจากจะมองปัญหาและสภาพสังคม ตลอดจนความเป็นไปและปัญหาในครอบครัวแล้ว ศรีรัตนยังสนใจศึกษาชีวิตมนุษย์ในแง่มุมต่าง ๆ จากการศึกษานวนิยายของศรีรัตน สรุปได้ว่าเขาเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการมองชีวิตไว้ 8 แนว คือ

1. เกี่ยวรติยศกับพฤติกรรมเบื้องหลัง
2. จิตใจและพฤติกรรมของมนุษย์
3. มนุษย์กับความริษยา
4. ชีวิตกับความหวัง
5. ฐานะและชาติตระกูลกับความสำเร็จในชีวิต
6. ความเคียดแค้นและการมีทิฐิมาณะกับความเลื่อมทราวม และความ

หายนะ

7. ความทะเยอทะยานกับความสูญเสียและความหายนะ
8. ธรรมะกับอธรรม

1. เกี่ยวรติยศกับพฤติกรรมเบื้องหลัง ศรียร์ตันเสนอแนวคิดที่ว่า ผู้มี
 เกี่ยวรติและมีชื่อเสียงในสังคมบางคนมีพฤติกรรมเบื้องหลังที่ไม่น่ายกย่องไว้ใน
หลังจาก และ พรุ่งนี้ต้องมีอรุณรุ่ง โดยผู้เขียนเสนอแนวคิดผ่านผู้มีฐานะดีและมี
 หน้าที่ทาในสังคม พฤติกรรมเบื้องหลังที่แอบซ่อนอยู่ก็คล้ายคลึงกัน คือการประพฤติ
 ผิดศีลธรรมในค่านิยมทางวัฒนธรรม แต่ใน หลังจาก พฤติกรรมเบื้องหลังจะมีความ
 เสวร้ายเลื่อมทราวมากกว่าใน พรุ่งนี้ต้องมีอรุณรุ่ง เพราะผู้มีเบื้องหลังที่คำ
 ทราวมี่ฐานะสูงส่งเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ชั้นรองอธิบดีที่คนทั่วไปยกย่องนับถือ
 พฤติกรรมเลื่อมทราวมก็ค่อนข้างรุนแรงคือ เขามักมีอนุภรรยาเสมอ ๆ โดยไม่สนใจ
 ว่าอนุภรรยาของเขาจะเป็นบุตรสาวหรือภรรยาใคร และอนุภรรยาคนหนึ่งก็คือ
 สาวใช้ในบ้านนั่นเอง ขณะเดียวกันคุณนายผู้เป็นภรรยาของอธิบดีก็แอบเป็นชู้กับ
 คนขับรถซึ่งเป็นญาติห่าง ๆ ของนางเอง โดยนางและรองอธิบดีไม่ทราบเลยว่า
 คนขับรถและสาวใช้เป็นสามีภรรยา กัน คุณนายยังวางแผนให้คนขับรถกำจัดสามี
 ตน แต่แผนการไม่ประสบผลดังคาดหมาย ส่วนใน พรุ่งนี้ต้องมีอรุณรุ่ง ผู้เขียน
 เขียนให้ธิดาของมหาเศรษฐีเป็นผู้สะท้อนแนวคิดดังกล่าว ธิดาของมหาเศรษฐีเป็น

หญิงที่เพียบพร้อมไปด้วยรูปสมบัติและทรัพย์สมบัติ เธอเป็นสาวสังคมที่ใคร ๆ พากันยกย่องและชื่นชม หนุ่มสังคมมากมายหมายปองเธอ แต่เบื้องหลังแล้ว เธอมีความประพฤติที่ไม่น่านิยมนัก เธอเที่ยวกับหนุ่มสังคมคนหนึ่งจนกระทั่งตั้งครรภ์ แต่เธอพยายามจะแต่งงานกับชายอีกคนหนึ่งซึ่งเธอเห็นว่าเป็นคนดี

2. จิตใจและพฤติกรรมของมนุษย์ ศรีวิรัตน์เสนอแนวคิดว่า

มนุษย์ไม่ว่าจะมีชาติตระกูลหรือฐานะสูงส่งหรือไม่ต่างมีจิตใจและพฤติกรรมไม่ต่างไปจากสัตว์ โดยเสนอไว้ใน โคกนาฏกรรมของสัตว์เมือง ผู้เขียนใช้กลวิธีเสนอแนวคิดดังกล่าวผ่านความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายกับคนรับใช้ซึ่งอยู่ในฐานะทาส กล่าวคือ เจ้านายมีจิตใจโหดร้ายและเอาเปรียบคนรับใช้เป็นอย่างมาก นอกจากให้คนรับใช้รับใช้คานการงานโดยให้ค่าตอบแทนเพียงอาหารและที่พักแล้วยังให้รับใช้คานการมรดก ยิ่งไปกว่านั้นยังวางอุบายคนไต่บุตรสาวของคนรับใช้ (ซึ่งเป็นนางบำเรอคนหนึ่งของตน) เป็นนางบำเรอตนอีกด้วย พฤติกรรมเช่นนี้สะท้อนให้เห็นว่าเจ้านายมีจิตใจที่ไม่ต่างไปจากสัตว์มากนัก ส่วนบุตรสาวคนรับใช้เมื่อตกเป็นนางบำเรอก็พยายามแกแค้นเจ้านายและครอบครัว ในที่สุดเธอก็ทำได้สำเร็จ เจ้านายและครอบครัวต่างได้รับความหายนะหรือความบอบช้ำกันโดยทั่วหน้า ส่วนตัวเธอและญาติพี่น้องก็บอบช้ำและหายนะเช่นกัน การเอาใจเอาเปรียบและการต่อสู้ล้างแค้นด้วยจิตใจที่โหดร้ายเช่นนี้เองสะท้อนให้เห็นว่าเป็นโคกนาฏกรรมของมนุษย์ผู้เป็นสัตว์เมืองที่โดยแท้จริงนั้นไม่แตกต่างไปจากสัตว์ป่าเท่าใดนัก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3. มนุษย์กับความริษยา ศรีรัตนเสนอแนวคิดที่ว่า ความริษยาเป็นธรรมชาติของมนุษย์ไว้ใน ไพริชยา ทาสชีวิต สุภาพบุรุษไพร ทาสโลกีย์ รอยอารมณ์ (2501) และ เทพบุตรเสเพล เป็นที่น่าสังเกตว่าความริษยาที่เกิดขึ้นมักมีสาเหตุมาจากการที่ต่างฝ่ายต่างรักคนคนเดียวกัน และผู้ที่มีความริษยาคือผู้หญิงเป็นส่วนใหญ่ เช่นใน ทาสชีวิต สุภาพบุรุษไพร และ รอยอารมณ์ พี่สาวริษยาน้องสาว เพราะเธอแอบชอบชายหนุ่มผู้กำลังเป็นคู่รักของน้องสาว เธอจึงขัดขวาง บางครั้งถึงขนาดพยายามแย่งชิง แต่เมื่อไม่เห็นโอกาสจะสำเร็จก็หลีกเลี่ยงให้น้องสาว ส่วนใน ทาสโลกีย์ น้องสาวเป็นฝ่ายริษยาพี่สาว เธอปรารถนาจะแย่งชิงสามีของพี่สาว จึงพยายามใส่ร้ายกลั่นแกล้งพี่สาว ขณะเดียวกันก็ยั่ววนพี่ชายจนกระทั่งเธอได้พี่ชายเป็นสามี ความริษยาในเรื่องนี้ จึงรุนแรงกว่า 3 เรื่องแรก

ใน เทพบุตรเสเพล ศรีรัตนสะท้อนให้เห็นความริษยาของผู้ชาย โดยให้พี่ชายริษยาน้องชาย เพราะเป็นที่รักของมารดามากกว่าตน และน้องชายยังมีเสน่ห์จนหญิงมารุ่รักหลายคน เขาจึงพยายามแย่งชิงหญิงทุกคนที่เป็นคนรักของน้องชายและพยายามกลั่นแกล้งด้วยวิธีการต่าง ๆ

ส่วนใน ไพริชยา ศรีรัตนเสนอแนวคิดดังกล่าวผ่านชีวิตของมารดาและบุตรสาว โดยพยายามสะท้อนให้เห็นความริษยาของมารดาที่มีต่อบุตรสาวตามลำดับ คือ มารดา ริษยาบุตรสาว เล็กน้อย เมื่อผู้อื่นซึ่งครั้งหนึ่งเคยชื่นชมเธอมากพากันชื่นชมและสรรเสริญบุตรสาว เมื่อเธอพาบุตรสาวไปตัดเสื้อผ้า ช่างตัดเสื้อก็ชมเชยบุตรสาวมากจนมารดา รู้สึกว่าตนค้อยกว่าบุตรสาว และเมื่อมารดาแนะนำบุตรสาวให้รู้จักกับสามีลับ ๆ ของตน สามีลับ ๆ ก็สนใจบุตรสาวมาก มารดาเริ่มหวั่นวิตกและความริษยา

ก็เริ่มทวีความรุนแรงขึ้น เมื่อกาลเวลาผ่านไป ความสนิทสนมระหว่างบุตรสาวกับสามีลับของมารดาเริ่มมากขึ้น มารดาก็ยิ่งริษยา เราร้อนใจและไร้สุข เธอหนีไม่ได้ เมื่อลูกสาวจะแต่งงานกับสามีลับของตน จึงหาวิธีที่คิดกันต่าง ๆ กล่าวได้ว่าผู้เขียนเสนอแนวคิดดังกล่าวอย่างมีเหตุผลและเมื่อพิจารณาถึงความเป็นไปได้แล้ว ไพรชยา ก็มีความเป็นไปได้ทั้งยังมีความสมจริงอยู่ไม่น้อย

4. ชีวิตกับความหวัง ศรีรัตน์เสนอแนวคิดที่ว่า ชีวิตย่อมมีความหวังไว้ใน พรุ่งนี้ต้องมีอรุณรุ่ง โดยชี้ให้เห็นว่าถ้าผู้ใดประสบปัญหาหรือความยากลำบากต่าง ๆ ในชีวิต แต่ไม่ยอมท้อหรือปล่อยชีวิตไปตามยถากรรม ขณะเดียวกันก็พยายามแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ชีวิตผู้นั้นย่อมจะมีความหวัง ผู้เขียนเสนอแนวคิดนี้ผ่านชีวิตผู้หญิงตัวเล็ก ๆ คนหนึ่ง ครอบครัวของเธอยากจน มารดาเป็นแม่ค้าขายข้าวแกง บิดาเป็นคนขับรถให้มหาเศรษฐี เธอจึงพยายามช่วยเหลือครอบครัวด้วยการรับจ้างซักรีดเสื้อผ้า เมื่อเธอถูกบังคับโดยทางอ้อมให้ไปเป็นคนรับใช้ในบ้านนายจ้างของบิดา เธอก็พยายามทำให้ดีที่สุดเพื่อครอบครัว ครั้นเธอตกเป็นของนายจ้าง เธอก็คิดแก้ไขปัญหาให้ตนเอง ในที่สุดเธอก็หาทางออกสำหรับชีวิตของเธอได้สำเร็จ โดยเธอจะตั้งถิ่นฐานใหม่กับชายคนรักของเธอ แม้อุเขียนจะมีทัศนะว่าชีวิตย่อมมีความหวัง แต่ทางออกของผู้หญิงที่ผู้เขียนสร้างขึ้นมาเพื่อจะลือแนวคิดดังกล่าวนี้ค่อนข้างมีความบังเอิญมากเกินไป ดังนั้น "พรุ่งนี้ต้องมีอรุณรุ่ง" ของศรีรัตน์จึงดูเลื่อนลอยไม่น่าเชื่อถือเท่าใดนัก

5. ฐานะและชาติตระกูลกับความสำเร็จในชีวิต ศรีรัตน์เสนอแนวคิดที่ว่าผู้มีฐานะและชาติตระกูลกำต้ออาจประสบความสำเร็จดีกว่าผู้มีฐานะ และชาติตระกูลสูงส่งไว้ใน บนปรฎพีเดียวกัน และ ก่อนจะถึงวันนั้น เห็นได้ว่าในนิยายทั้ง 2 เรื่องนี้ ผู้เขียนสร้างเรื่องที่มีความคล้ายคลึงกัน เพื่อเสนอแนวคิดข้างต้น นั่นคือ ให้ตัวละครเอกฝ่ายชายอยู่ในฐานะต่ำกว่าตัวละครฝ่ายหญิงทั้งในค่านฐานะและชาติตระกูล โดยใน บนปรฎพีเดียวกัน ตัวละครเอกฝ่ายชายอยู่ในฐานะเด็กที่ประมุขของตระกูลขอมมาเลี้ยง ส่วนใน ก่อนจะถึงวันนั้น ตัวละครเอกฝ่ายชายอยู่ในฐานะเด็กที่ภรรยาของประมุขของตระกูลนำมาเลี้ยง ผู้เขียน

ใช้กลวิธีเสนอภาพเปรียบเทียบให้เห็นว่า ขณะที่เด็กที่เขานำมาเลี้ยงมีความมุมานะหมั่นศึกษาหาความรู้ ใฝ่ดีและเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีความสามารถเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป อีกทั้งยังประสบความสำเร็จทั้งในด้านการงานและชีวิต บุตรทั้ง 3 คนของตระกูลกลับประพบัติหัวเลื่อมเสีย เกเร จึงไม่ประสบความสำเร็จทั้งในด้านการศึกษาและการงาน อย่างไรก็ตาม การให้ความสำคัญกับการเสนอแนวคิดดังกล่าวในนวนิยายทั้ง 2 เรื่องข้างต้นก็มีน้ำหนักต่างกัน คือ ศรีวิทน์เสนอแนวคิดข้างต้นในลักษณะแนวคิดสำคัญใน บนปรุพีเดียวกัน และเสนอในลักษณะแนวคิดย่อยใน ก่อนจะถึงวันนั้น

6. ความเคียดแค้นและการมีปฏิริมานะกับความเลื่อมทรมานและความหายนะ ศรีวิทน์เสนอแนวคิดว่าความเคียดแค้นและการมีปฏิริมานะย่อมนำไปสู่ความเลื่อมทรมานและความหายนะไว้ใน ก่อนจะถึงวันนั้น โดยผู้เขียนสะท้อนแนวคิดข้างต้นผ่านชีวิตของตัวละครฝ่ายปฏิบัติทั้ง 4 ตัว คือ ประมุขของตระกูลผู้เป็นบิดาและบุตรทั้ง 3 คน ตัวละครฝ่ายปฏิบัติทั้ง 4 ตัวนี้มีความเกลียดชังและเคียดแค้นตัวละครเอกฝ่ายชายซึ่งเป็นเด็กที่ผู้เป็นภรรยาของตระกูลนำมาเลี้ยง ที่เป็นดังนี้เพราะผู้เป็นประมุขเข้าใจว่าภรรยาตนมีชู้ เด็กที่นำมาเลี้ยงคือบุตรของภรรยาซึ่งเกิดกับชู้และภรรยาแอบไปคลอดเมื่อตอนกลับไปอยู่บ้านบิดาของเธอ ประมุขของตระกูลจึงกลั่นแกล้งและพยายามเอาชานะ โดยเฉพาะเมื่อเห็นผู้เป็นภรรยาให้ความรักเอาใจใส่และมอบหมายงานให้เด็กที่นำมาเลี้ยงทำ พวกเขาจึงยิ่งเคียดแค้นและชิงชังผู้เป็นประมุขหาทางออกด้วยการค้ำจิกและตายไปในที่สุด ส่วนบุตรทั้ง 3 คนแม้จะทราบว่าแท้จริงแล้วเด็กที่มารดานำมาเลี้ยงคือบุตรของลุงนั่นเอง พวกเขาก็ไม่ละความเคียดแค้นและเกลียดชัง ยังมีปฏิริมานะ ไม่ยอมเป็นมิตรกับบุตรของลุง บุตรชายคนโตหาทางออกด้วยการค้ำจิกเช่นเดียวกับบิดา จึงเสียชีวิตในเวลาต่อมา ส่วนบุตรชายคนที่สองจากบ้านไปประพบัติตนเป็นโจรและถูกฆ่าตายในที่สุด ส่วนบุตรสาวสร้างความสำเร็จทำให้บุตรของลุงเป็นอย่างมากจนเขาต้องจากเธอไป เธอทำงานตามลำพังจึงถูกคนงานข่มขืนจนตั้งครรรภ์ เธอกลุ้มใจมากจึงฆ่าตัวตาย กล่าวได้ว่าผู้เขียนใช้กลวิธีเสนอแนวคิดดังกล่าวได้แจ่มชัดพอควร ผู้อ่านสามารถเห็นแนวคิดดังกล่าวชัดเจนขึ้น

เรื่อย ๆ ขณะเรื่องดำเนินไปจนกระทั่งจบเรื่อง

7. ความทะเยอทะยานกับความสูญเสียและความหายนะ ศรีรัตน์
เสนอแนวคิดที่ว่า ความทะเยอทะยานอาจนำไปสู่ความสูญเสียและความหายนะไว้ใน
ไม่มีคำตอบจากสวรรค์ ผู้เขียนสะท้อนให้เห็นว่าบุคคลบางคนมีความทะเยอทะยานอย่าง
แรงกล้าที่จะก้าวไปสู่ความฝันอันสูงสุดที่ตนคิดไว้ ความทะเยอทะยานที่มีมากทำให้เขา
ปราศจากความยั้งคิด เขาจึงสามารถละทิ้งทุกคนที่เป็นอุปสรรคและทำทุกอย่างเพื่อไปสู่
เป้าหมาย แต่เมื่อบุคคลผู้นั้นบรรลุสิ่งที่ตนต้องการแล้ว เขาก็ไม่ได้มีความสุขอย่างเต็ม-
เปี่ยมตลอดไป เพราะระหว่างเส้นทางไปสู่เป้าหมายนั้น เขาได้สลัดบุคคลอันเป็นที่รัก
ไปเสียแล้ว เขาจึงรู้สึกว้าเหว อ่างว่างและบางครั้งความรู้สึกเช่นนี้ก็ทำลายชีวิตหรือ
หันเหชีวิตเขาให้เดินไปสู่ความหายนะได้เช่นกัน ผู้เขียนให้ตัวละครเอกของเรื่องเป็น
ผู้ส่งสาร เห็นได้ว่าผู้เขียนใช้กลวิธีเสนอแนวคิดข้างต้นให้เห็นเป็นลำดับขั้น คือ นาง-
เอกละครผู้ไม่มีชื่อเสียงนักคนหนึ่ง ประารถนาจะเป็นคาราภาพยนตร์ที่มีชื่อเสียงโด่งดัง
หรูหรา เธอจึงละทิ้งสามีและบุตรสาวไปแสวงหาสิ่งที่เธอต้องการ ในที่สุดเธอก็ได้
เป็นคาราสมดังใจ แต่ชีวิตที่โด่งดังหรูหราของเธอมิได้มีความอ่างว่าง ว้าเหว เธอจึง
ต้องการกลับมาเป็นภรรยาของสามีเก่าและเป็นมารดาของบุตรสาวตามเดิม แต่เธอต้อง
ผิดหวังจึงหาทางออกโดยการดื่มจัด เสพเฮโรอีน ไม่นานนักเธอก็เป็นคาราที่ตกต่ำและ
ตายในที่สุด จึงกล่าวได้ว่าแนวคิดดังกล่าวสอดอยู่ในเส้นทางชีวิตของตัวละครเอก
อย่างแนบเนียนและแจ่มชัด

8. ขรรฆะกับอธรรม ศรีรัตน์ เสนอแนวคิดที่ว่าขรรฆะยอมฆนะอธรรม
ใน ฟ้าสีเลือด ยังไม่สิ้นแสงดาว และ ค่านสมิง โดยเสนอผ่านเรื่องราวความ
ขัดแย้งและการต่อสู้ระหว่างตัวละครเอกฝ่ายชาย ซึ่งเป็นนักเลงผู้ดีกับตัวละครฝ่าย
ปฏิบัติซึ่งเป็นกลุ่มนักเลงอันธพาล ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่านักเลงผู้ดีนั้นเป็นเสมือนตัวแทน
ของฝ่ายขรรฆะ เขารักความยุติธรรม คอยช่วยเหลือชาวบ้านที่ถูกนักเลงอันธพาลรังแก
ข่มเหงเสมอ ๆ นอกจากนี้นักเลงผู้ดียังเป็นนักเลงแท้ ไม่รังแกผู้ใดก่อน แต่ถ้าใคร
รุกรานเขาก็ต่อสู้อย่างไม่เกรงกลัว ส่วนนักเลงอันธพาล ก็คือตัวแทนของฝ่าย
อธรรม มีลักษณะตรงข้ามกับนักเลงผู้ดีเกือบสิ้นเชิง คือมีนิสัยก้าวร้าว

กักขะ คอยรังแกชาวบ้านหรือผู้ที่ไม่เป็นปัญหาคือตัวละครเอกฝ่ายชาย พวกเขาใช้กลอุบายหรือวิธีการที่ไม่เป็นนักเลงแท้ เช่น คักลอบทำร้ายหรือรุมกันทำร้ายเพื่อจะกำจัดตัวละครเอกฝ่ายชาย แต่ก็ไม่สำเร็จ ในที่สุดตัวละครเอกฝ่ายชายซึ่งมีความคิงามและมีฝีมือก็สามารถปราบปรามนักเลงอันธพาลลงไปได้ ซึ่งเท่ากับว่าฝ่ายธรรมะชนะฝ่ายอธรรมนั่นเอง อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตุว่าตัวละครเอกฝ่ายชายที่สะท้อนแนวคิดนี้บางตัวไม่ได้เก่งกาจเหมือนมนุษย์เช่นใน ฟ้าสีเลือด เมื่อตัวละครเอกฝ่ายชายบุกเข้าไปกำจัดหัวหน้ากลุ่มนักเลงอันธพาลได้สำเร็จ เขาเองก็ถูกหัวหน้ากลุ่มนักเลงอันธพาลยิงตายเช่นกัน การจบเช่นนี้ทำให้ตัวละครเอกฝ่ายชายใน ฟ้าสีเลือด เป็นตัวละครที่มีความเป็นมนุษย์ยิ่งขึ้น

ง. แนวคิดเกี่ยวกับความรัก

ศรีรัตน์มักนำแนวคิดเกี่ยวกับความรักระหว่างหญิงชายมาเสนอในนวนิยายของเขาเสมอ แต่ส่วนใหญ่เสนอในลักษณะที่เป็นแนวคิดย่อย เมื่อวิเคราะห์นวนิยายของเขาทั้งหมดแล้ว สรุปได้ว่าศรีรัตน์เสนอแนวคิดเกี่ยวกับความรักไว้ 3 แนว

1. ความรักแท้คือความเสียสละ
2. ความรักแท้ต้องมีความจริงใจ
3. ความรักแท้ยอมไม่มีปัญหาเรื่องฐานะ

1. ความรักแท้คือความเสียสละ ศรีรัตน์เสนอแนวคิดที่ว่า ความรักแท้คือความเสียสละ ใน ทาสชีวิต ชายทรชน ยังไม่สิ้นแสงดาว และ คานสมิง ในนวนิยายทั้ง 4 เรื่องนี้ศรีรัตน์สะท้อนให้เห็นว่าเมื่อหญิงสาวรักชายคนใด เธอจะรักเขาอย่างหมดหัวใจ ยอมมอบทั้งกายและชีวิตให้ชายคนรัก เมื่อชายคนรักอยู่ในภาวะอันตรายหรือประสบปัญหาใด เธอจะทุกข์ร้อน คิดหาทางช่วยเหลือ บางครั้งก็คอยปกป้องชายคนรัก

เขายอมเลี้ยงแม่ชีวิตเพื่อชายคนรักของเธอ เป็นที่น่าสังเกตุว่า หญิงสาวที่มีความเสียสละเพื่อคนรักไม่ว่าจะเป็นหญิงที่มีฐานะยากจนในสังคมทั้งสิ้น เช่น เป็นโสเภณี หรือเป็นแม่หม้ายที่ผ่านชายมาหลายคน ลักษณะดังกล่าวนี้ยิ่งแสดงให้เห็นความมีน้ำใจตั้งงามสูงส่งควรแก่การสรรเสริญ เช่นใน ทาสชีวิต หญิงโสเภณีวางแผนยอมพลีชีวิตเพื่อให้ชายคนรักกับคู่รักของเขาหนีพ้นมือตำรวจไปได้ ใน ชายทรชน หญิงโสเภณีก็ตัดสินใจยิงชายทรชนผู้กำลังจะฆ่าชายที่เธอรัก ใน ยังไม่สิ้นแสงดาว แม่หม้ายสาวคนหนึ่งยอมเปลี่ยนตัวให้หญิงสาวซึ่งเป็นคนรักของชายที่เธอรักออกมาจากที่คุมขัง ส่วนตัวเธอเองเข้าไปอยู่ในที่คุมขังแทน และใน คานสมิง แม่หม้ายพยายามปกป้องชายที่เธอรักให้พ้นอันตรายจากการบุกรุกของเหล่าร้ายจนเธอเองถูกฆ่าตาย กล่าวได้ว่าความเสียสละของบรรดาหญิงเหล่านี้ เป็นวีรกรรมที่ควรยกย่อง

2. ความรักแท้ต้องมีความจริงใจ ศรีวิรัตน์ เสนอแนวคิดที่ว่า ความรักแท้ต้องมีความจริงใจ ไม่หวังผลตอบแทนและไม่คำนึงถึงฐานะ ภูมิหลัง หรือปัจจัยอื่น ๆ ของคนรัก ผู้เขียนเสนอแนวคิดนี้ไว้ใน รอยอารมณ์ ชายทรชน ไพริชยา และ สิ้นธรณี เป็นที่น่าสังเกตุว่าผู้เขียนมักให้เด็กสาวซึ่งเป็นตัวละครเอกฝ่ายหญิง เป็นตัวแทนสื่อแนวคิดดังกล่าว

ใน รอยอารมณ์ ผู้เขียนชี้ให้เห็นความรักของสาวรุ่นที่มีรักครั้งแรก ได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ เมื่อเธอรู้สึกสนใจชายหนุ่ม เธอก็พยายามจะรู้จักเขา ให้มากขึ้น ต่อมาความสนใจก็กลายเป็นความรักโดยเธอไม่รู้สึกลัว แม่เธอสงสัยว่าชายคนที่เธอรักคือผู้ร้ายฆ่าคนตาย เธอก็ยังรักเขาอย่างจริงใจ จึงพยายามหาทางช่วยเหลือและปกป้องเขา ครั้นความจริงเปิดเผยว่าชายที่เธอรักคือนักเขียนผู้มีชื่อเสียงโด่งดังและเธอเองก็นิยมเขาอยู่ เธอกลับไม่มีท่าทีว่าดีใจ เธอพาลโกรธเขาเพราะอายุที่ถูกหลอก การจบเรื่องเช่นนี้เป็นเครื่องยืนยันว่าเด็กสาวผู้นี้มีรักแท้ น่ายกย่อง เธอรักชายที่ตัวของเธอเองโดยไม่คำนึงถึงฐานะหรือภูมิหลังของเขาเลยว่าจะเป็นอย่างใด

ใน ชายทรชน ผู้เขียนให้ตัวละครเอกฝ่ายหญิงซึ่งเป็นสาวรุ่นรักชายวัยกลางคนคนหนึ่งตั้งแต่วัยเด็กกันไม่นานนัก เธอไม่สนใจว่าชายที่เธอรักจะมีประวัติความเป็นมาอย่างไร เธอรักเขาเพราะเห็นว่าเขาเป็นคนดี เธอยังมีความรักที่มั่นคงแน่นอน เมื่อเธอมีมลทินเพราะโดนชายทรชนข่มขืน เธอก็ตัดสินใจฆ่าตัวตาย เพราะเธอไม่ต้องการมีชีวิตอยู่ในฐานะภรรยาของชายที่เธอไม่ได้รัก

ใน ไพรินยา และ สินธรณี มีความแตกต่างออกไปจาก 2 เรื่องข้างต้น กล่าวคือ ชายหนุ่มที่หญิงสาวรักนั้นมีตัวตนที่แท้จริง เธอเห็นเขามีเสน่ห์ พுகจาไฟเพราะและเอาใจเก่งเธอก็หลงรักและปรารถนาจะแต่งงานด้วย ใน ไพรินยา มารดาพยายามขัดขวางท้วงติงบุตรสาวก็ไม่เชื่อฟัง จนกระทั่งเธอตระหนักความจริงด้วยตนเองว่าชายที่เธอรักไม่มีความจริงใจต่อเธอ เธอจึงเลิกลมความคิดที่จะแต่งงานกับเขา อย่างไรก็ตาม เธอก็ยังรักเขาอยู่เช่นเดิม ส่วนใน สินธรณี บิดาของหญิงสาวพยายามขัดขวางแต่บุตรสาวก็ไม่เชื่อฟังเช่นกัน เธอรักชายหนุ่มมากจึงทำให้เธอพยายามมองเขาในแง่ดีและให้อภัยเสมอ เมื่อเวลาผ่านไป เธอตระหนักว่าชายที่เธอรักไม่มีความจริงใจ หลอกหลวงเธอเพื่อหวังประโยชน์ เธอก็ยังคงรักเขาอย่างจริงใจและไม่เสื่อมคลาย

อาจกล่าวได้ว่ากรณีที่ศรีวิทัศน์มักให้เด็กสาวเป็นสื่อสะท้อนแนวคิดที่ว่าความรักแท้ต้องมีความจริงใจนั้น เพราะผู้เขียนมีทัศนะว่าเด็กสาวมักมีอารมณ์อ่อนไหวและมีจิตใจบริสุทธิ์ เมื่อเธอพบชายที่เธอพอใจ เธอจึงรักอย่างเทอคทูนบูชา ขาดการไตร่ตรองพิจารณาให้รอบคอบจากน้ำเสียงที่เสนอแนวคิดดังกล่าวเห็นได้ว่าผู้เขียนรู้สึกชื่นชมความรักที่บริสุทธิ์และจริงใจของเด็กสาวเหล่านี้ไม่น้อย

3. ความรักแท้ยอมไม่มีปัญหาเรื่องฐานะ ศรีวิทัศน์เสนอแนวคิดที่ว่าเมื่อหญิงชายมีรักแท้ต่อกัน ความแตกต่างทางฐานะยอมไม่เป็นอุปสรรคแต่อย่างใด แนวคิดนี้ปรากฏใน พรุ่งนี้ต้องมีอรุณรุ่ง โดยเสนอผ่านชีวิตรักระหว่างชายหนุ่มผู้เป็นข้าราชการกับหญิงสาวผู้เป็นคนรับใช้ ผู้เขียนเสนอให้เห็นตั้งแต่แรกว่าชายหนุ่มสนิทสนมกับหญิงสาวซึ่งตอนแรกมิได้เป็นคนรับใช้แต่เป็นแม่ค้าขายข้าวแกงและคนรับจ้างซักผ้า เมื่อเธอไปเป็น

คนรับใช้ในบ้านเศรษฐีคนหนึ่ง เขาก็ยังสนิทสนมและรักใคร่ชอบเช่นเดิม เขาไม่รู้สึกรังเกียจ เธอแต่กลับรู้สึกชื่นชมการต่อสู้ชีวิตและการวางแผนของเธอ ในท้ายที่สุดเขาก็คิดแต่งงานร่วมชีวิตกับเธอโดยไม่มีปัญหาเรื่องความแตกต่างทางฐานะ

จ. แนวคิดเกี่ยวกับการแต่งงาน

ศรีรัตน์เสนอว่าบางครั้งหญิงชายที่เป็นคู่รักกันก็ไม่อาจแต่งงานใช้ชีวิตร่วมกันได้ เพราะมีปัญหาหรืออุปสรรคบางประการ ผู้เขียนเสนอแนวคิดเกี่ยวกับอุปสรรคของการแต่งงานไว้ 2 แนว คือ

1. ฐานะที่แตกต่างกัน
2. การมีพันธะบางประการ

1. ฐานะที่แตกต่างกัน ศรีรัตน์เสนอแนวคิดว่า ความแตกต่างทางฐานะ เศรษฐกิจ และสังคม ระหว่างหญิงชายเป็นอุปสรรคสำคัญที่ขัดขวางไม่ให้เธอและเขาแต่งงานหรือใช้ชีวิตคู่ร่วมกัน แม้ว่าจะรักกันมากเพียงใดก็ตาม ผู้เขียนเสนอแนวคิดนี้ใน สายน้ำที่ไหลกลับมา ก่อนจะสิ้นแสงตะวัน โศกนาฏกรรมของสัตว์เมืองฟ้าสีเลือด บนปรุพีเคียวกัน ก่อนจะถึงวันนั้น และ มรสุมชีวิต เป็นที่น่าสังเกตว่า ส่วนใหญ่ผู้นี้อยู่ในฐานะต่ำต้อยมักจะเป็นฝ่ายชาย มีเพียงเรื่องเดียวที่หญิงอยู่ในฐานะต่ำกว่าชายคือ มรสุมชีวิต

ใน สายน้ำที่ไหลกลับมา ก่อนจะสิ้นแสงตะวัน โศกนาฏกรรมของสัตว์เมืองฟ้าสีเลือด ศรีรัตน์เสนอให้เห็นว่า โดยแท้จริงแล้ว หญิงชายแต่ละคู่ที่รักกันนั้นต่างไม่คำนึงถึงความแตกต่างในเรื่องฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมนัก ฝ่ายหญิงไม่รังเกียจชายแต่อย่างใด แต่บิดาของฝ่ายหญิงมักจะเข้ามาขัดขวางเพราะไม่พอใจที่จะให้บุตรสาวแต่งงานกับชายที่ต่ำต้อยกว่า แม้แนวคิดจะเหมือนกันแต่ศรีรัตน์ก็เสนอโดยสร้างเรื่องให้ต่างกันไปบ้าง กล่าวคือ ใน สายน้ำที่ไหลกลับมา ผู้เขียน

เสนอแนวความคิดผ่านชีวิตรักของบุตรสาวเจ้าของเหมือง กับหนุ่มผู้มีอาชีพรับจ้าง
 ถ่อเรือ . ใน ก่อนจะสิ้นแสงตะวัน และ ฟ้าสีเลือด ผู้เขียนให้บุตรสาว
 นายทุนรักกับหนุ่มลูกชวานาญยากจน แม้ชายหนุ่มมีการศึกษาสูงและเป็นคนดี แต่
 ชาติตระกูลที่ต่ำต้อยและฐานะยากจนยังคงอยู่ เขาและเธอจึงต้องแยกทางจาก
 กันไป ใน โศกนาฏกรรมของสัตว์เมือง หม่อมราชวงศ์หญิงคนหนึ่งรักกับบุตรชาย
 ของคนรับใช้ ท่านชาย ผู้เป็นบิดาฝ่ายหญิงพยายามชักชวน แ่ครั้นท่านชาย
 สิ้นไป ชายหนุ่มก็กลับมาใช้ชีวิตร่วมกับธิดาของท่านชาย การจบเช่นนี้ช่วยย้าให้
 เห็นชัดเจนว่า โดยแท้จริงแล้วความแตกต่างทางฐานะ เศรษฐกิจ และสังคม
 ไม่เป็นปัญหาอย่างใดสำหรับหนุ่มสาว แต่สำหรับผู้ใหญ่ที่ยังยึดมั่นอยู่กับค่านิยมเก่า
 คือนิยมความร่ำรวยและศักดิ์ตระกูลสูง จะรู้สึกว่าเป็นการไม่เหมาะสมที่จะให้
 บุตรแต่งงานกับคนที่ต่ำต้อยกว่า

ใน บนปรุฟ้าเดียวกัน และ ก่อนจะถึงวันนั้น ศรีรัตนเสนอแนวความคิด-
 กล่าวในลักษณะที่ต่างออกไป คือให้ฝ่ายชายมีความซัดแย้งอยู่ในใจตนเอง เขา
 รู้สึกว่าคนต่ำต้อยจึงไม่กล้าอาจเอื้อมไปบอกรักและขอแต่งงานกับฝ่ายหญิง เขา
 จึงพยายามมูมานะสร้างฐานะให้เท่าเทียมกับฝ่ายหญิง ในตอนท้ายของเรื่อง
 ผู้เขียนเปิดเผยภูมิหลังของฝ่ายชายว่าไม่ได้มีชาติตระกูลต่ำต้อยดังที่เข้าใจกันแต่ต้น
 เมื่อฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของเขาคีขึ้น เขาจึงกล้าที่จะพูดเรื่องการแต่งงาน

---

* เนื่องจากศรีรัตนไม่ได้เอ่ยพระนามหรือฐานันดรของท่านชาย ผู้วิจัย
 จึงจะเรียกตัวละครตัวนี้ว่า ท่านชาย ตามผู้ประพันธ์.

กับหญิงที่เขารัก จึงกล่าวไต่ถามความขัดแย้งที่เกิดจากความแตกต่างทางเศรษฐกิจและสังคมใน บนปรูฟี่ เดียวกัน และ ก่อนจะถึงวันนั้น ไม่วางหรือส่งผลกระทบต่อไปยังความรักของหนุ่ม-สาวมากนักเมื่อฝ่ายชายสามารถเซียบฐานะขึ้นมาทัดเทียมกับฝ่ายหญิงได้ ปัญหานี้ก็หมดสิ้นไป

ใน มรสุมชีวิต ศรีรัตนนำแนวคิดดังกล่าวมาเสนอผ่านชีวิตของหญิง-สาวที่เป็นโสเภณี เมื่อเธอพบชายที่เธอคิดว่าดี เธอจึงรักและหวังแต่งงานกับเขา แต่เขาปฏิเสธเพราะรังเกียจ เมื่อพิจารณาให้ลึกซึ้งแล้ว ความขัดแย้งระหว่างหญิงโสเภณีและชายที่เขาคู่นี้ไม่ได้เป็นเพราะความแตกต่างทางฐานะ เศรษฐกิจและสังคมเท่านั้น แต่เป็นเพราะโสเภณีอยู่ในสถานะที่ต่ำต้อยและสังคมรังเกียจ ดังนั้นปัญหาความขัดแย้งทางฐานะ เศรษฐกิจและสังคมใน มรสุมชีวิต จึงเป็นปัญหาที่ไม่อาจแก้ไขได้ตราบไคที่ทัศนะของคนทั่วไปที่มีต่อโสเภณียังคงไม่เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น จึงอาจกล่าวได้ว่าในบรรดานวนิยายของศรีรัตนที่เสนอแนวคิดเกี่ยวกับปัญหาความขัดแย้งระหว่างหนุ่ม-สาวอันเนื่องมาจากความแตกต่างทางเศรษฐกิจและสังคมแล้ว มรสุมชีวิต เป็นนวนิยายที่สร้างความสะเทือนใจให้แก่ผู้อ่านได้มากที่สุด

แม้ศรีรัตนจะเสนอแนวคิดว่า ความแตกต่างทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นอุปสรรคของการแต่งงาน แต่แท้จริงนั้น เธอมีความคิดว่าความแตกต่างทางเศรษฐกิจและสังคมระหว่างหนุ่มสาวคงไม่เป็นอุปสรรคต่อการแต่งงานของหนุ่ม-สาวแต่อย่างใด หากว่าหนุ่ม-สาวรักและเข้าใจกันโดยผู้ใหญ่ไม่เข้ามาขัดขวางหรือปลุกฝังค่านิยม หลักเกณฑ์ต่าง ๆ ให้แก่หนุ่มสาวตลอดจนคนอื่น ๆ ในสังคม เรื่องราวความรักระหว่างหนุ่มสาวที่มีปัญหานี้เป็นเพราะมนุษย์เป็นผู้ก่อขึ้นมาเอง ดังที่ศรีรัตน สถาปนวิธาน (2500 ข : 106-107) สรุปไว้ว่า

...มนุษย์ก็ยังสร้างกำหนดกฎเกณฑ์เกี่ยวกับความรักขึ้นอย่างหยาบหยาบ สร้างอุปสรรคให้แกความรักนานัปการ อาจเอื้อมไปรักคนที่สูงศักดิ์ เป็นความผิดคุณจนบังอาจรักคนมั่งมีกว่าก็ถือว่าผิด ไปรักคนที่พ่อแม่ไม่เต็มใจให้รักก็ถือว่าขาดความเคารพนับถือ ไม่เชื่อฟัง-ผิดอีก ไปรักคนที่บุคคลในสังคมเดียวกันรังเกียจก็พลอยถูกรังเกียจไปด้วย ชีวิตมนุษย์จำนวนมากจึงต้องประสบกับความเศร้าเพราะกฎเกณฑ์อันเกิดจากความเห็นแก่ตัวในเรื่องความรักอย่างไม่รู้จักจบสิ้น

ศรีรัตน์ยังเสนอแนวคิดว่า หญิง ชายที่รักกันบางคนไม่สามารถจะแต่งงานกันได้ เพราะมีความแตกต่างทางด้านรสนิยมและการดำเนินชีวิต บางครั้งก็เป็นเพราะฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเข้าใจผิดและอีกฝ่ายหนึ่งก็ไม่พยายามชี้แจงความเป็นจริง ผู้เขียนนำแนวคิดนี้เสนอใน สุภาพบุรุษไพร โดยเสนอผ่านชีวิตรักของนายแพทย์หนุ่มคนหนึ่ง เมื่อเขามีความรักครั้งแรกกับหญิงสาวสังคม เขาและเธอรักกันมาก และแอบมีความสัมพันธ์กันจนเธอตั้งครรภ์ แต่เมื่อคิดจะแต่งงานกันจริงๆ กลับมีปัญหา นั่นคือ นายแพทย์หนุ่มรักชีวิตสงบ มีอุดมคติต้องการไปทำงานในชนบท แต่คนรักของเขาชอบชีวิตฟุ้งเฟ้อ หรูหรา และต้องการใช้ชีวิตอยู่ในเมืองหลวง เมื่อต่างฝ่ายต่างยืนยันตามความต้องการของตนจึงต้องแยกทางจากกัน ครั้นนายแพทย์หนุ่มมีความรักครั้งที่สอง เขาก็ไม่อาจแต่งงานกับหญิงคนรักผู้เป็นน้องสาวของคนรักคนแรกได้อีก เพราะหญิงคนรักเข้าใจผิดคิดว่าเขาเป็นชู้กับพี่สาวของเธอ เธอจึงบอกเลิกสมการแต่งงานกับเขา นายแพทย์หนุ่มก็ไม่ได้ชี้แจงความจริงให้เธอทราบ เขาจึงผิดหวังอีกครั้งหนึ่ง

2. การมีพันธะบางประการ ศรีรัตน์เสนอ

แนวคิดว่า บางครั้งหญิง ชายที่มารักกันไม่อาจแต่งงานกันได้เพราะฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมีพันธะผูกพันอยู่ก่อนแล้ว เสนอนำแนวคิดนี้มาเสนอใน เมืองทาส และ ทาสโลกีย์ โดยเสนอต่างกันไปบ้าง

ใน เมืองทาส ศรีรัตน์เสนอว่า นักหนังสือพิมพ์สาวไม่อาจตกลงแต่งงานกับหัวหน้ากรมกรหมื่นได้ ทั้งที่เขาและเธอรักและเข้าใจกัน และต่างก็มีอุดมคติคล้ายคลึงกัน ตลอดจนเคยร่วมกันต่อสู้เรียกร้องความเป็นธรรมให้กรมกร ที่เป็นดังนี้เพราะฝ่ายหญิงมีคู่หมั้นซึ่งมีฐานะและศักดิ์ตระกูลสูงส่งคู่ควรกับเธอ ถึงแม้เธอหมั้นกับเขาเพราะความเห็นชอบของผู้ใหญ่โดยเธอไม่ได้รัก เธอก็ไม่อาจจะตัดสัมพันธ์กับเขาได้เพราะเห็นว่าเขาเป็นคนดี เมื่อภาระกิจของเธอสิ้นสุดลง เธอจึงตัดสินใจจากคนรักไปแต่งงานกับคู่หมั้น หม่อมกรมกรจึงผิดหวังและเศร้าเสียใจมาก

เมื่อเขียน ทาสโลกีย์ ศรีรัตน์เสนอให้เห็นความรักของเด็กสาวที่มีต่อหนุ่มใหญ่คนหนึ่งซึ่งมีภรรยาแล้ว ในเบื้องต้นนั้นหญิงสาวสงสารและเห็นใจเขา

เพราะเขาประสบปัญหาชีวิตครอบครัว ต่อมาเมื่อใกล้ซิคสนิทสนมกันมากขึ้น เธอและเขาต่างก็รักกัน แต่คนทั้งคู่พยายามหักห้ามใจไม่ให้ประพฤติผิดศีลธรรม ฝ่ายชายก็คำนึงถึงอนาคตของหญิงสาว เขาไม่ต้องการทำให้เธอมีมลทิน ฝ่ายหญิงก็ตระหนักถึงบุญคุณของภรรยาเขา

สรุปแนวคิดในนวนิยายของศรีรัตน์ สถาปนวัฒน์ มีทั้งหมด 5 แนวคือ แนวคิดเกี่ยวกับสังคม แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัว แนวคิดเกี่ยวกับการมองชีวิต แนวคิดเกี่ยวกับความรัก และแนวคิดเกี่ยวกับการแต่งงาน

แนวคิดเกี่ยวกับสังคม ส่วนใหญ่เป็นการเสนอแนวคิดเกี่ยวกับปัญหาสังคม ได้แก่ ข้าราชการมักรังแกชาวบ้านเสมอ ๆ บางครั้งชาวบ้านจึงต่อต้าน ผู้มีอิทธิพลเอาเปรียบและคดโกงชาวบ้านผู้มีกำลังน้อยกว่า นายทุนเอาเปรียบกรรมกรชนบทไทยยังไม่เป็นประชาธิปไตยแท้จริง สังคมมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตมนุษย์ สังคมเมืองหลวงกำลังเสื่อมทราม และชาวชนบทยังมีความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ นอกจากนี้ศรีรัตน์ยังเสนอแนวคิดที่เป็นการชี้แนะการแก้ไขปัญหาสังคมไว้ด้วย โดยเสนอให้เห็นว่าถ้าชาวนาร่วมมือกันแก้ไขปัญหอย่างจริงจัง เขาก็จะมีชีวิตที่ดีกว่าเดิม แนวคิดเกี่ยวกับสังคมที่ผู้เขียนเสนอทำให้ผู้อ่านรู้ถึงสภาพและปัญหาต่าง ๆ ในสังคมไทย

แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัว เป็นแนวคิดที่ศรีรัตน์ เสนอบ่อยครั้งและเป็นจำนวนมากพอควร ส่วนใหญ่เสนอแนวคิดที่เกี่ยวกับปัญหาความขัดแย้งของบุคคลต่าง ๆ ภายในครอบครัว จากการวิเคราะห์พบว่าผู้เขียนให้ความสำคัญกับปัญหาความขัดแย้งระหว่างสามีภรรยามากที่สุด โดยผู้เขียนเสนอให้เห็นว่าสามี ภรรยาอาจมีความขัดแย้งกันเพราะสาเหตุหลายประการ เช่น มีความแตกต่างกันทางด้านฐานะ เศรษฐกิจและสังคม รสนิยม การดำเนินชีวิตและกามารมณ์ ตลอดจนการที่ปราศจากความรักเป็นพื้นฐานในชีวิตแต่งงาน ส่วนปัญหาความขัดแย้งระหว่างสมาชิกอื่น ๆ ในครอบครัวก็มีหลายคู่และสาเหตุความขัดแย้งก็มีหลายประการ ผู้เขียนสะท้อนให้เห็นว่าพี่น้องอาจขัดแย้งกันได้ถ้าบิดาปลุกฝังความคิดที่ไม่ถูกต้องให้แก่เขาวัววัย หรือบางครั้งถ้าพี่น้องรักคนคนเดียวกันก็ย่อมมีปัญหา

ขัดแย้งกันเช่นกัน มารดาและบุตรก็อาจขัดแย้งกันเพราะความเข้าใจผิด หรือมีทัศนคติในเรื่องการเลือกคู่ครองต่างกันได้ บิดาและบุตรก็มีโอกาสที่จะขัดแย้งกันได้ ถ้ามีทัศนคติในการทำงาน การดำเนินชีวิต และการเลือกคู่ครองต่างกัน นอกจากนี้ถ้าบิดาให้ความรัก ความอบอุ่นและเวลาแก่บุตรไม่เพียงพอก็จะเกิดช่องว่างและกลายเป็นความขัดแย้งได้ ผู้เขียนยังนำปัญหาความขัดแย้งระหว่างแม่เลี้ยงกับลูกเลี้ยงและพ่อเลี้ยงกับลูกเลี้ยงมาเสนอไว้ด้วย โดยผู้เขียนเสนอแนวคิดว่าคุณเป็นแม่เลี้ยงหรือพ่อเลี้ยงมักรังแกลูกเลี้ยงเสมอ

แนวคิดเกี่ยวกับการมองชีวิตศรีรัศมิ์ก็เสนอไว้หลายประการ เห็นได้ว่าแนวคิดเกี่ยวกับการมองชีวิตส่วนใหญ่มักเกี่ยวข้องกับชีวิตและธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งแนวคิดเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าผู้เขียนมีความเข้าใจชีวิตเป็นอย่างดี และยังช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจชีวิตดียิ่งขึ้น เช่น แนวคิดความมนุษย์มีจิตใจและพฤติกรรมไม่ต่างไปจากสัตว์ หรือความริษยาเป็นธรรมชาติของมนุษย์ เป็นต้น

แนวคิดเกี่ยวกับความรัก ศรีรัศมิ์เสนอแนวคิดเกี่ยวกับความหมายของความรักว่า ความรักแท้คือความเสียสละ ความจริงใจ และรักแท้ยอมไม่มีปัญหาเรื่องฐานะ

แนวคิดเกี่ยวกับการแต่งงาน ศรีรัศมิ์เสนอว่าบางครั้งหญิงชายที่รักกันไม่อาจแต่งงานกันได้เพราะมีอุปสรรคบางประการ เช่น ความแตกต่างทางฐานะ เศรษฐกิจ สังคม รสนิยม การเข้าใจผิด หรือการที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีพันธะอยู่ก่อนแล้ว

กล่าวได้ว่าแนวคิดในนวนิยายของ ศรีรัศมิ์ สถาปนวัฒน์ มีความหลากหลาย ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าผู้เขียนต้องการเสนอแนวคิดอย่างกว้างขวาง และในแนวคิดแต่ละด้านนี้ผู้เขียนก็พยายามมองให้ละเอียดลึกซึ้ง เห็นได้จากการแจกแจงปัญหาหรือสาเหตุของความขัดแย้งในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ในวงกว้างซึ่งหมายถึงสังคมจนถึงวงแคบคือครอบครัวและคู่รัก การที่ผู้เขียนเสนอแนวคิดที่หลากหลายช่วยทำให้นวนิยายของเขาไม่ซ้ำซากจำเจ และสร้างความน่าเบื่อหน่ายให้แก่ผู้อ่าน